Masterplan Zuurvenspolder Bergen NH

Opdrachtgever: Gemeente Bergen
Datum: 11 juni 2024

B+B

Masterplan Zuurvenspolder Bergen
is een product van:
Bureau B+B
Kraanspoor 1
1033 SC Amsterdam
www.bplusb.nl
020 6239801

In opdracht van:
Gemeente Bergen

Bureau B+B
Stedebouw en
Landschapsarchitectuur

Kraanspoor 1
1033 SC Amsterdam

+31 (0)20 62 39 801
www.bplusb.nl

Inhoudsopgave

1	Introductie	6
	inleiding	7
2	Gebiedsanalyse	8
	ontstaansgeschiedenis	10
	recente historie	14
	landschappelijke analyse	16
	ruimtelijke analyse	20
	kansen & knelpunten	24
3	Ruimtelijk kader	30
	ontwikkelprincipes	32
	natuurontwikkeling	34
	ruimtelijke principes	36
4	Masterplan	38
	Zuurvenspolder	40
	fasering	42
	recreatie	44
	zonneweide	48
	watersysteem	50
	nieuwe perspectieven	58

1| introductie

1 Introductie

Inleiding

Voor u ligt het masterplan voor de Zuurvenspolder. Deze bijzondere polder is gelegen direct ten oosten van het Noord-Hollandse dorp Bergen. De historische, ruimtelijke, ecologische en recreatieve kwaliteiten van de polder zijn evident. De geomorfologische ontstaansgeschiedenis van de polder is anno 2024 nog goed leesbaar in het landschap. De weidsheid van de ruimte trekt recreanten waaronder wandelaars en fietsers naar het gebied. De ecologische betekenis strekt uit tot ver buiten de polder zelf: de polder is een populaire rustplek voor trekvogels en een verblijfsplek voor overwinteraars. Door op redelijk eenvoudige wijze in te grijpen in het hydrologische en bodemkundige systeem zal de ecologische en landschappelijke waarde van het gebied vergroot worden.

Dit masterplan gaat in op de geschiedenis en karakteristieken van de plek en toont hoe de potenties van het onderliggende landschap vorm kunnen gaan geven aan de toekomst. Met dit masterplan worden de bestaande kwaliteiten geborgd én versterkt.

De aanleiding voor dit masterplan komt voort uit de vraag naar aanpassing van een deel van de polder naar NNN (Natuur Netwerk Nederland). Dit masterplan dient als basis voor de aanvraag voor deze nieuwe begrenzing.

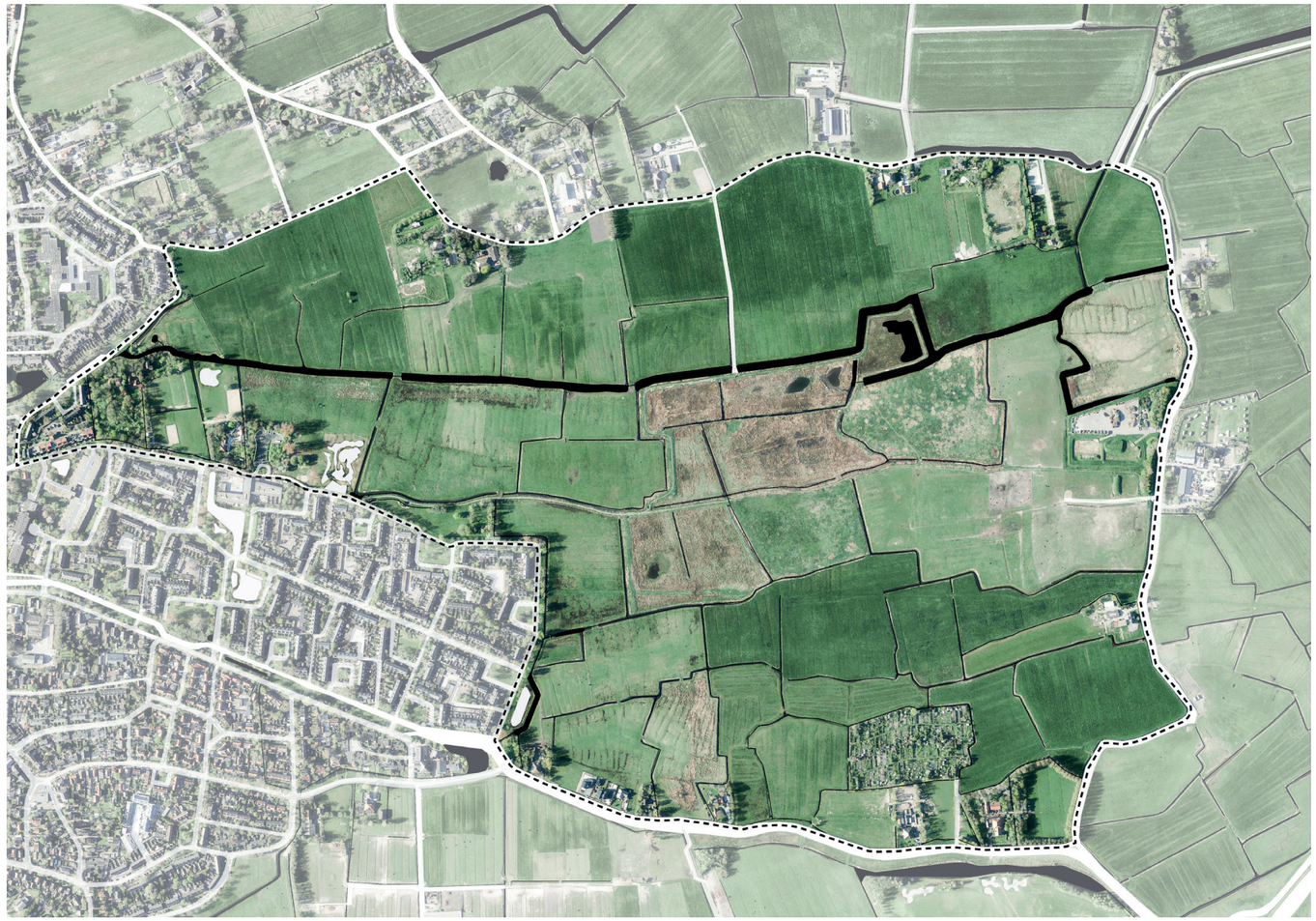

luchtfoto Molensloot en omliggende percelen

projectgebied Zuurvenspolder

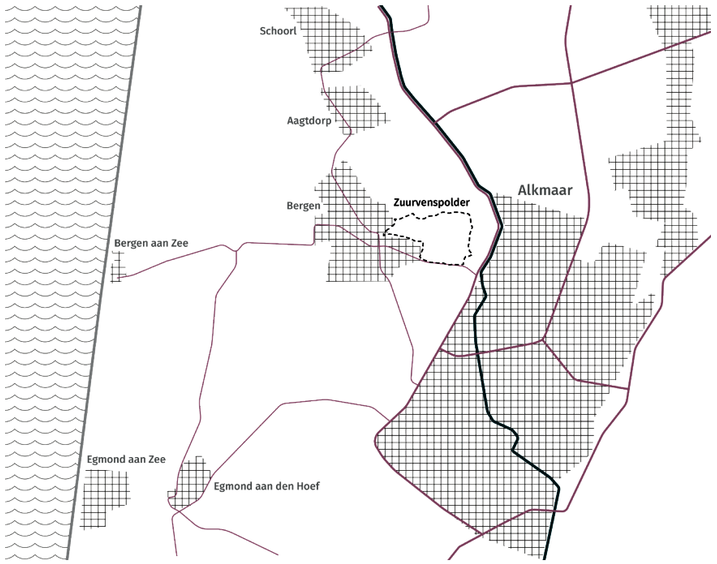

locatie Zuurvenspolder in Noord-Holland

2| gebiedsanalyse

Ontstaansgeschiedenis

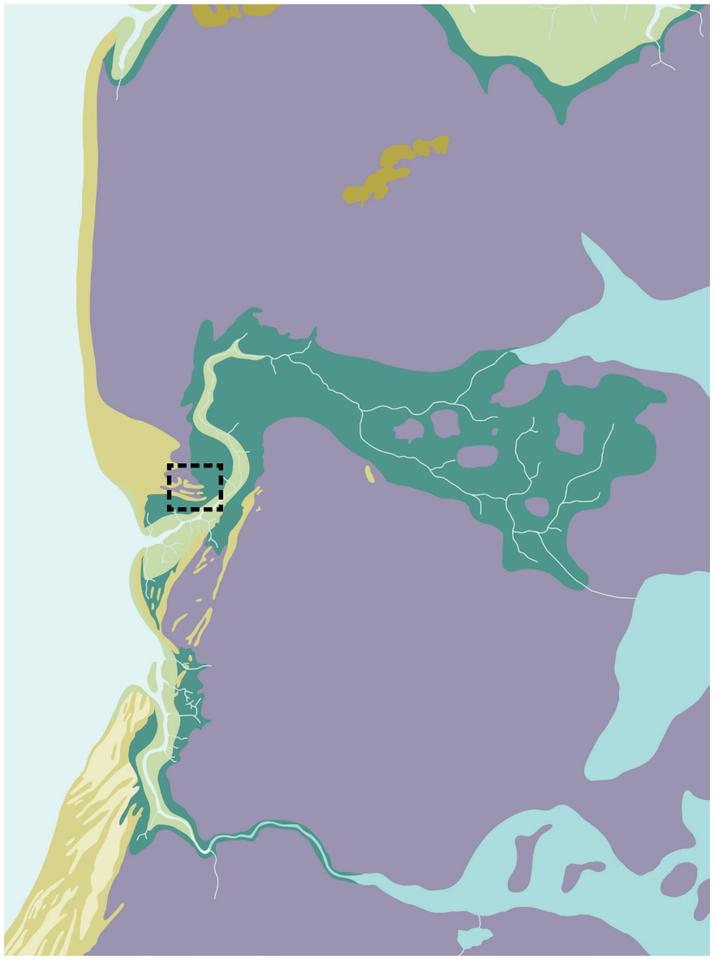

1500 v. Chr.
Ter plaatse van het huidige Bergen ontstaat een groot zeegat. De zee heeft vrij spel tot achter de duinen. Er ontstaan bijzondere haakse strandwallen (haakwallen) die haaks op de bestaande kustlijn liggen. Tussen de haakwallen vindt veenvorming plaats die af toe wordt onderbroken door zeekleiafzettingen.

500 v. Chr.
De kustboog langs de Noordzeekust sluit langzaam. De directe invloed van de zee verdwijnt hiermee. Enkel de zeeverbinding richting het huidige Amsterdam is er nog. Achter de kustboog ontwikkelt zich een uitgestrekt veengebied.

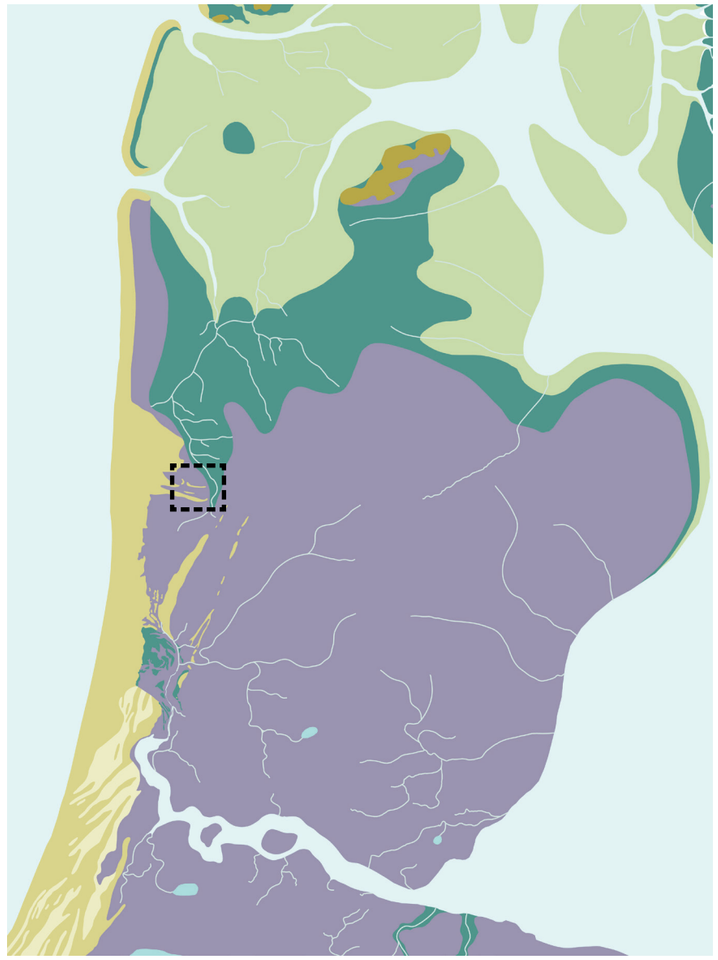

800
Het huidige Texel 'breekt' los van het vaste land. Vanuit het noorden komt het gebied weer onder invloed van de zee te staan. In het gebied wordt zeeklei bij hoogwater aangevoerd vanuit de Rekere die in verbinding staat met de Noordzee via het gat van Zijpe.

Paleogeografische kaarten Noord-Holland [1]

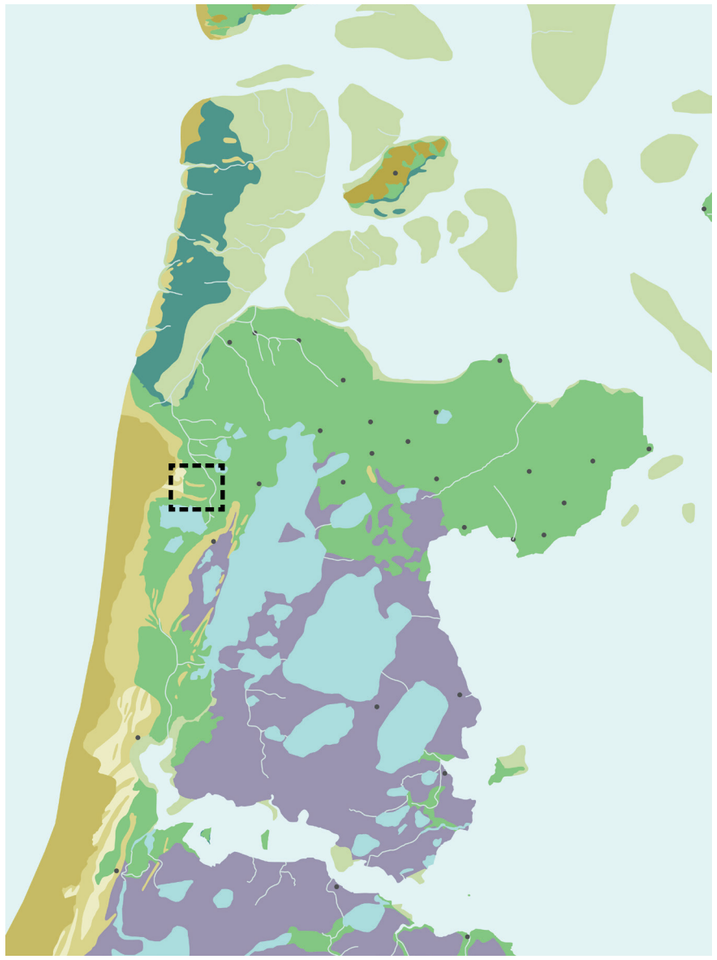

1500
De tijd van inpolderingen is in volle gang. Land wordt geschikt gemaakt voor landbouw. De waterafvoer in het gebied wordt gecontroleerd door de aanleg van diverse watergangen. Het landschap zoals we het nu nog steeds kennen begint meer en meer vorm te krijgen.

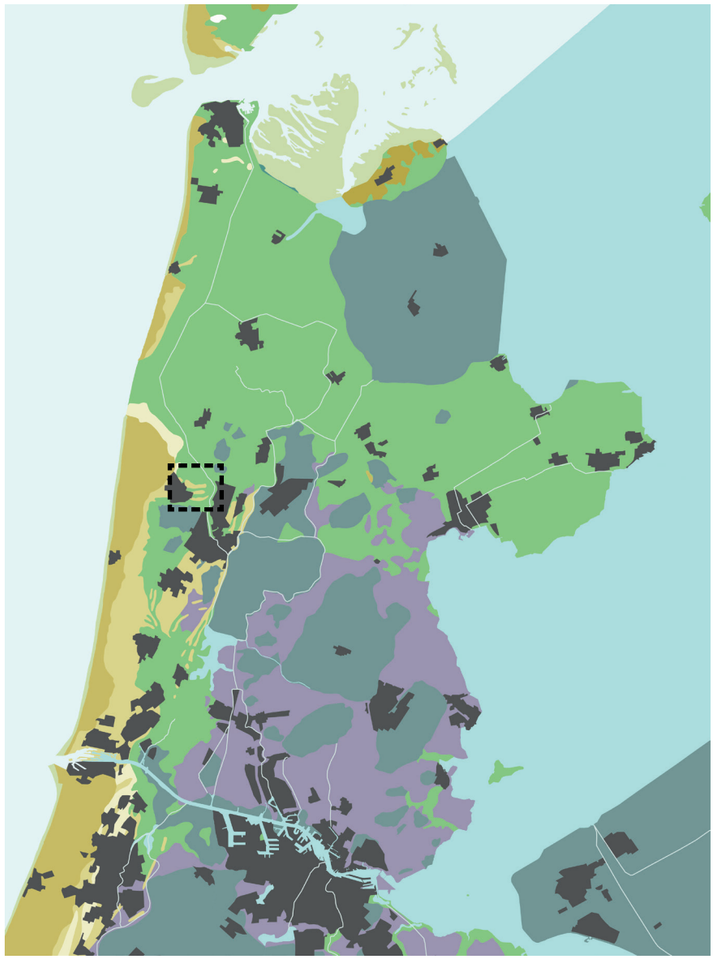

2000
Verhogingen in het landschap zijn vaak de plekken waar mensen zich hebben gevestigd. De haakwallen die zich 3500 jaar eerder vormen zijn nog steeds leesbaar in het landschap. De polder vormt een van de laatste open stukken landschap tussen Bergen en Alkmaar.

- veengebied
- kwelder
- getijdegebied
- duin en strandwallen
- hoog duin
- laag duin
- pleistocene afzetting
- buitenwater
- binnenwater
- ingedijkt gebied
- droogmakerij
- stedelijk gebied

[1] *Vos, P. & S. de Vries 2013: 2eq generatie palaeogeografische kaarten van Nederland (versie 2.0). Deltares, Utrecht. Op 11-04-2024 gedownload van www.archeologieinnederland.nl*

Natuurlandschap omstreeks 800 in relatie tot het occupatiepatroon in 1850

Natuurlandschap omstreeks 800 met de huidige kadastrale grenzen

Relatie tussen occupatie- en verkavelingspatroon en het historische natuurlandschap

Rond 1500 voor Christus beschermen vrij stuivende duinen en parallel aan de kust gelegen strandwallen het Hollandse achterland. Nabij het huidige Bergen is er echter sprake van een bijzondere uitzondering. Hier zijn door het ontstaan van een groot zeegat bij Bergen strandwallen ontstaan die haaks op de kustlijn liggen, de zogenaamde haakwallen. De wallen ontstonden door natuurlijke sedimentatie onder invloed van het instromende zeewater. Daarnaast zorgde het Zeegat van Bergen ervoor dat de veenvorming in het achterland diverse malen wordt onderbroken door zeekleiafzetting. De vorming voor de haakwallen bij Bergen ging door tot ongeveer 500 voor Christus. De directe invloed van de zee op het plangebied kwam toen tot stilstand doordat de kustboog van de Noordzee zich had gesloten.[2]

Na het sluiten van het Zeegat van Bergen kon zich op diverse plaatsen veen gaan vormen. Het zoete regenwater, dat niet langer op natuurlijke wijze naar zee konden worden afgevoerd, verzamelde zich tussen de strandwallen en er ontstond veen. [3]

Vanuit het noorden kwam het gebied echter weer onder invloed van de zee te staan. Om de ontginningen te beschermen tegen overstromingen werden er vanaf het begin van de 12e eeuw dijken aangelegd. Door de stijging van de zeespiegel en de daling van het maaiveld door de afvoer van water en ontginning van het veen werd het echter steeds moeilijker om water succesvol het gebied uit te voeren. Het kwelwater vormden hierbij een extra bemoeilijkende factor. Het omkaden van omdijken van polders was een eerste stap in een betere waterbeheersing. Veel van de oude dijktracés zijn nog steeds herkenbaar in het landschap, ofwel als dijk, ofwel als weg, of beide. Een voorbeeld hiervan is het Zakedijkje dat door de Zuurvenspolder loopt. [3]

In de middeleeuwen vormden de Kop van Noord-Holland en West-Friesland nog een groot veengebied met West-Nederland. In de 12e en 13e eeuw vonden er vanuit de Noordzee grote doorbraken plaats waardoor veel veen afsloeg en erodeerde.[2]

De ontginning van de kwelders had vaak een spontaan karakter. Er ontstond derhalve een zeer gevarieerd verkavelingspatroon. Deze onregelmatige verkavelingen komen vooral voor in de oudere ontginningen en in de laaggelegen, nattere gebieden die als weiland in gebruik waren. Het verkavelingspatroon is hier vaak aangepast aan de ligging van de natuurlijke geulen. [2]

De strandwallen vormden de hoger gelegen delen in het gebied. De eerste dorpen en steden werden gevestigd op deze structuren. De strandvlaktes, tussen de strandwallen in, lagen een stuk lager en werd later in gebruik genomen. Vanaf van de 9e en 10e eeuw werden de strandvlaktes en het veengebied ten oosten van de strandwallen ontgonnen. Vanaf de late middeleeuwen worden er gezamenlijke akkercomplexen op de strandwallen aangelegd. Deze akkercomplexen worden ook wel 'geesten' genoemd. Deze zijn vaak te herkennen aan hun lange, ovaalvormige structuur. De geesten waren over het algemeen in gezamenlijk bezit van de bewoners van het gebied.[3]

Zanegeest, gelegen aan de noordzijde van het plangebied, is een karakteristiekeke geestnederzetting. De ovale structuur van het geestdorp, de open geest en beplante erfafscheidingen bestaande uit houtwallen en meidoornhagen zijn nog goed herkenbaar. [3]

[2] Berendsen, H. J. A. (2005). Landschappelijk Nederland: de fysisch-geografische regio's. Uitgeverij Van Gorcum
[3] Cultureel Erfgoed Noord-Holland (2004). Bergen, Lusthof (pp. 7–120) [Report]

Recente geschiedenis

1900

De kern Bergen en veel boerderijen liggen op de haakwallen. Ook zijn er wegen aangelegd op de haakwallen, waaronder de Baakmeerdijk, het Zakedijkje en de Kogendijk. De onregelmatige en fijnmazige polderstructuur is goed te herkennen.

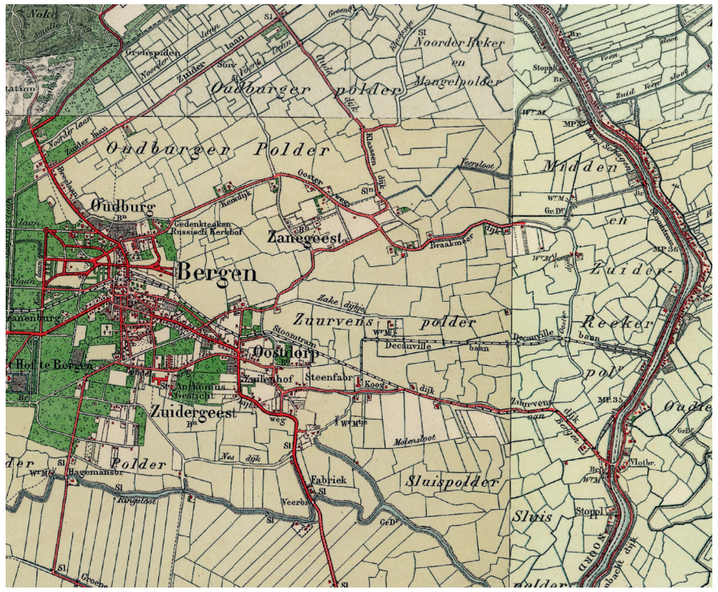

1925

Op enkele plekken is de polderstructuur grootschaliger geworden ten opzichte van de situatie in 1900. Er is sprake van een intensivering van het landschap. Het Decauvillelijntje is aangelegd en in het gebied is een steenfabriek gebouwd.

1975

Vijftig jaar later is het dorp Bergen in alle richtingen uitgebreid, maar met name in de richting van de polders. De wijk Saenegheest wordt gebouwd in de polder. Op bovenstaande kaartje is te zien dat het oostelijk deel van de wijk als eerste werd aangelegd.

De haakwallen vormen een belangrijk onderdeel in de ontstaansgeschiedenis van het landschap in en rondom het dorp Bergen. Niet alleen vormen deze haakwallen een bijzonder geomorfologische element in Nederland, ze liggen ook ten grondslag aan de vorming van Bergen zelf en bouw van nederzettingen rondom het dorp. De leesbaarheid van het huidige landschap van het projectgebied is nog steeds voor een groot deel gebaseerd op deze haakwallen.

Recente ontwikkeling Bergen en omgeving

Bergen 1662 [4]

[4] *Territorii Bergensis Accuratissima Descriptio - Joan Blaeu*

Landschappelijk systeem

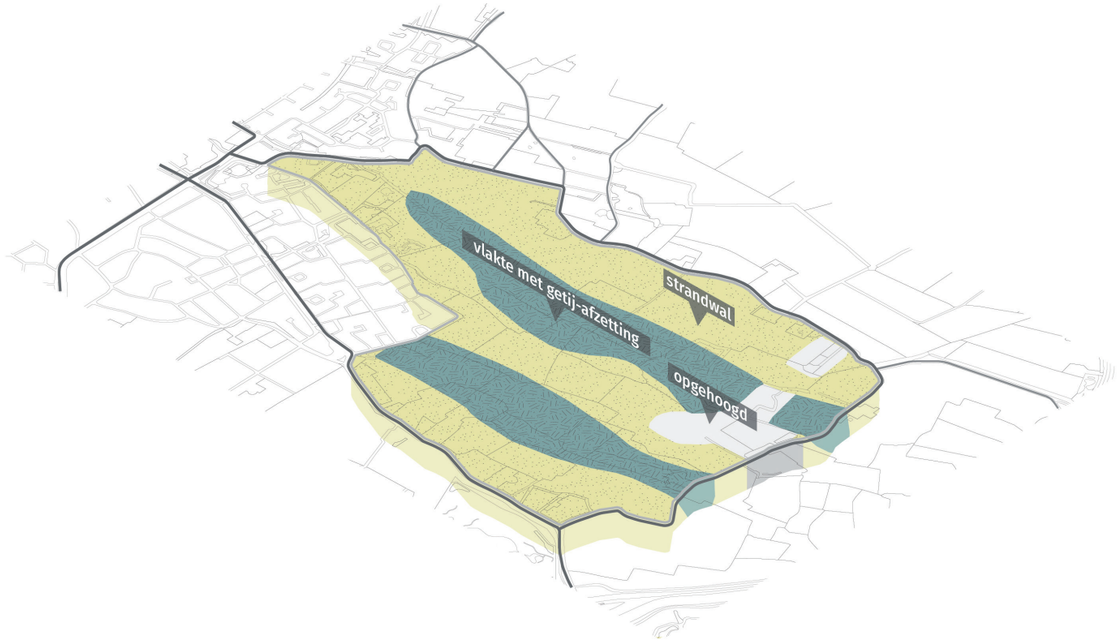

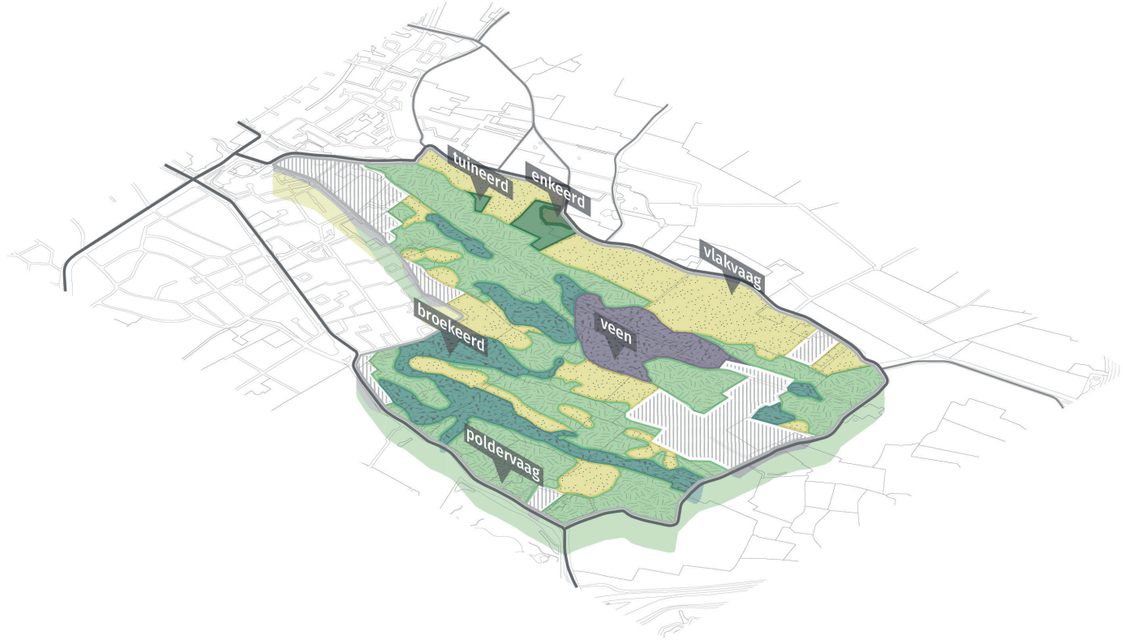

Geomorfologie

Het gebied wordt gekenmerkt door een afwisseling tussen hoger gelegen ruggen (haakwallen) en lager gelegen vlaktes. Deze afwisseling heeft de bodemvormende processen gestuurd.

Bodem

Binnen het plangebied heeft een grote variatie aan bodemvormende processen plaatsgevonden, wat uniek is voor een polder in de binnenduinrand. De hoger gelegen haakwallen bestaan uit zandige afzettingen en de lager gelegen vlaktes bestaan uit een afwisseling tussen veengronden, moerige gronden en jonge zeekleigronden.

Hoogte

De ontstaansgeschiedenis van het projectgebied is goed zichtbaar in de hoogtekaart. Er is sprake van een afwisseling tussen de hogere ruggen (+0.20 / -0.20 NAP) en lagere vlaktes (-0.80 / -1.20 NAP), maar ook antropogene invloeden - waaronder de oude vuilstort, een oud slibdepot en slotenstructuur - zijn eenvoudig te herkennen. De aanwezigheid van microreliëf in het gebied zorgt voor grote diversiteit aan condities. Het plangebied vormt het laagste deel van Bergen, het grootste deel van het dorp ligt tussen de +4.00 en +0.50 NAP

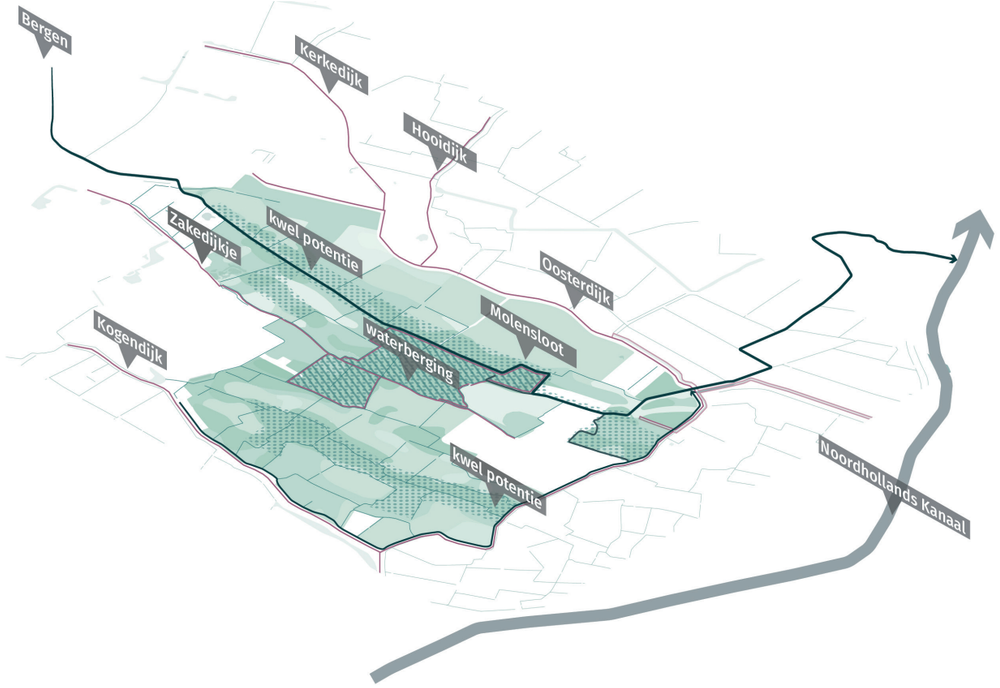

Water

De Molensloot vormt de hoofdafvoer van de polder en vormt de belangrijkste watergang die water uit het oostelijke deel van het dorp van Bergen afvoert naar het Noord-Hollands Kanaal. Binnen het plangebied is waterberging Saenegheest gesitueerd, dat een droge waterberging is. Het microreliëf in het gebied zorgt voor een diversiteit aan hydrologische situaties: op de zanderige ruggen is er een vrij laag grondwaterpeil en in de lager gelegen delen is sprake van kwel.

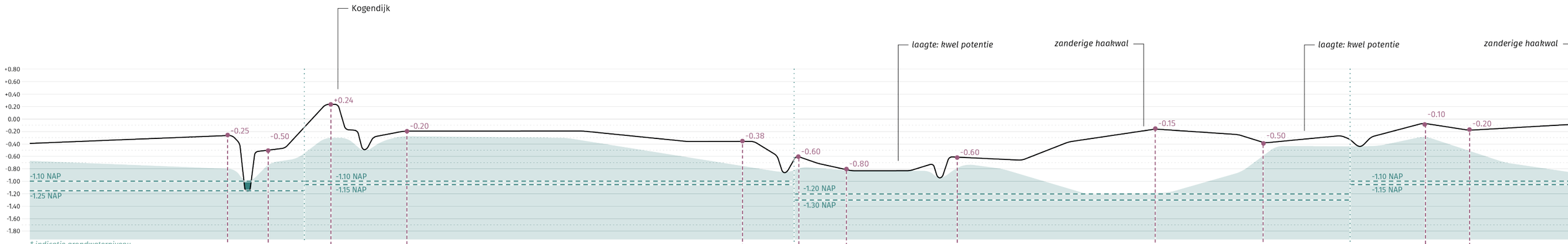
Kogendijk
laagte: kwel potentie
zanderige haakwal
laagte: kwel potentie
zanderige haakwal
+0.80
+0.60
+0.40
+0.20
0.00
-0.20
-0.40
-0.60
-0.80
-1.00
-1.20
-1.40
-1.60
-1.80
-0.25
-0.50
+0.24
-0.20
-0.38
-0.60
-0.80
-0.60
-0.15
-0.50
-0.10
-0.20
-1.10 NAP
-1.25 NAP
-1.10 NAP
-1.15 NAP
-1.20 NAP
-1.30 NAP
-1.10 NAP
-1.15 NAP
* indicatie grondwaterniveau

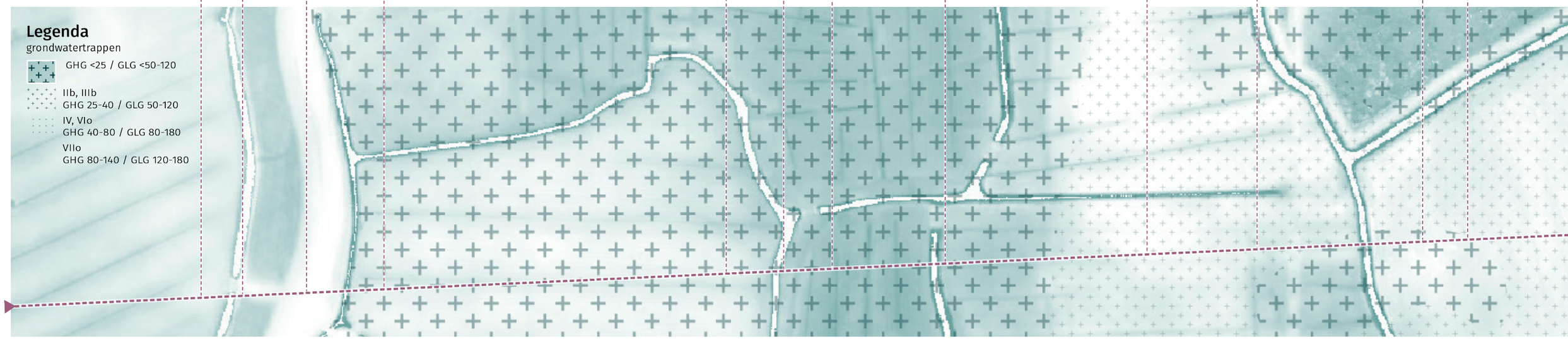
Legenda
grondwatertrappen
GHG <25 / GLG <50-120
IIb, IIIb
GHG 25-40 / GLG 50-120
IV, VIo
GHG 40-80 / GLG 80-180
VIIo
GHG 80-140 / GLG 120-180

doorsnede plangebied met peilhoogtes en indicatie grondwaterniveau

Grondwater

De hydrologische condities vormen, samen met de bodemfysische condities, een belangrijke basis voor het vaststellen van potentiële natuurdoeltypen. Het microreliëf en variatie in bodemtypes zorgt voor een variatie in de afstand tussen het grondwater en maaiveld. De waterberging en vlaktes worden gekenmerkt door een hoge grondwaterstand, soms tot het maaiveld. In deze gebieden komt kwel voor. Daarentegen worden de zandige ruggen gekenmerkt door een lagere grondwaterstand waardoor ruimte ontstaat voor infiltratie in het grondpakket.

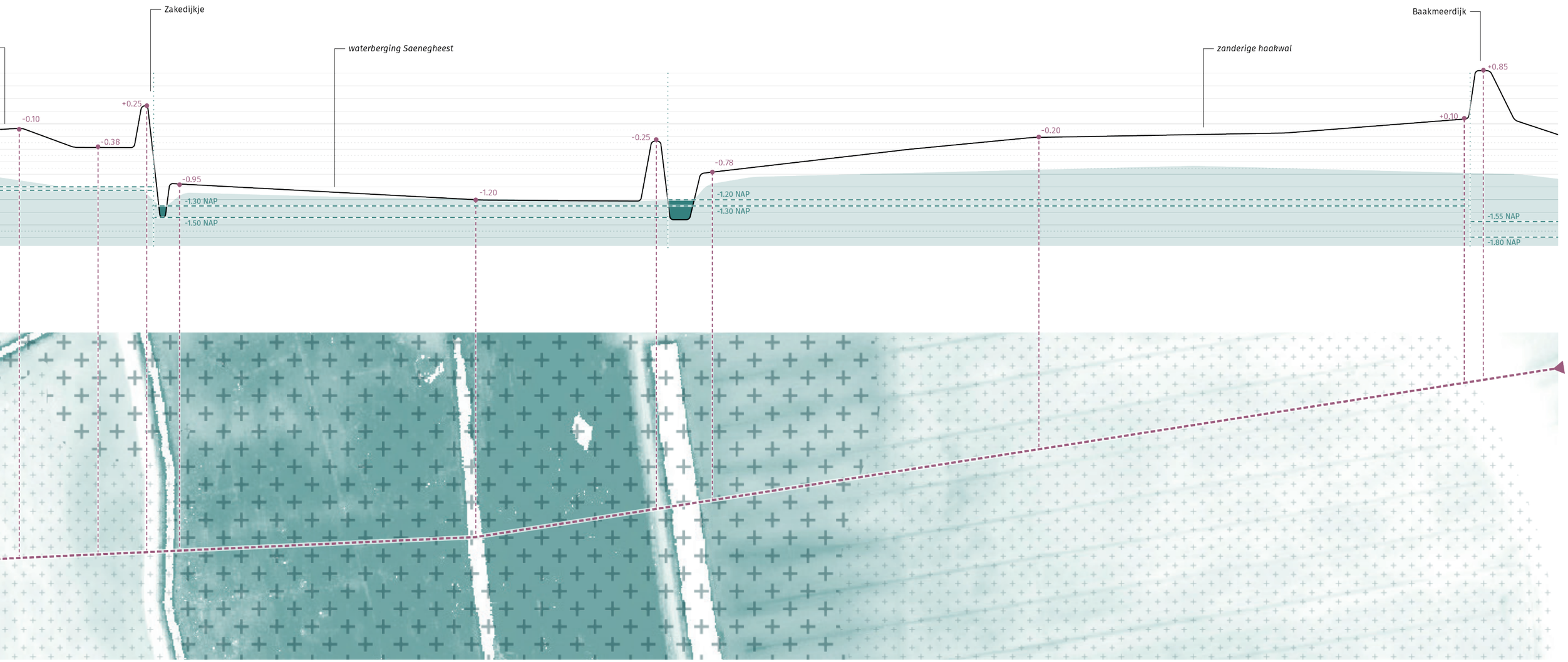

Ruimtelijke analyse

waterberging

De waterberging in de polder is een droge noodberging voor Bergen. Er is sprake van verlanding en opschot. Het gebrek aan beheer zorgt voor een snelle successie. Het is een ecologisch interessant gebied dat door een juist beheer meer waarde zal krijgen doordat er meer ruimte zal zijn voor pioniersvegetatie.

Molensloot

Deze watergang vormt de primaire watervoering van de polder. Het is een brede watergang en een toevluchtsoord voor overwinterende watervogels. Enkele van de oevers zijn de afgelopen jaren aangepast door het hoogheemraadschap. Veel oevers zijn nog steeds steil en bevinden zich voornamelijk boven het gemiddeld waterpeil.

oude vuilstort

De locatie van de voormalige vuilstort ligt hoger ten opzichte van de omliggende percelen. Het is een relatief verrommeld deel van de polder. De hoogteverschillen blokkeren zichtlijnen en het ontbreekt aan een gevoel van ruimtelijke hiërarchie.

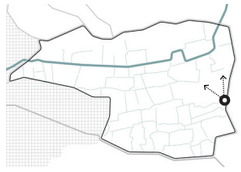

noordelijke Zuurvenspolder

Het noordelijke deel van de Zuurvenspolder ligt voornamelijk op de zandige bodem van een haakwal. Momenteel vind hier beweiding plaats door koeien en worden er paarden gehouden. Het zijn (hoog) productieve graslanden met een monotoon karakter en vrij beperkte ecologische waarde. Er zijn ruime vergezichten waarbij vanuit het centrum van de polder zelfs de Schoorlse duinen goed zichtbaar zijn.

omgeving vuilstort

De directe omgeving van de vuilstort kent vrij veel opgaande beplanting van braam en vlier. De gronden zijn door de hogere ligging vrij droog.

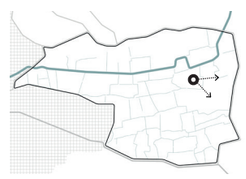

natuurspeelplaats

De natuurspeelplaats in zuidwestelijke zone van de polder is een avontuurlijk en natuurlijke ingerichte speelplek voor kinderen. Met name basisschoolleerlingen maken gebruik van deze plek. Ecologisch is de plek van waarde. Zo zijn er bijvoorbeeld rugstreeppadden te vinden. Het water is verbonden met sloten in de directe nabijheid en wordt zo gevoed door oppervlaktewater.

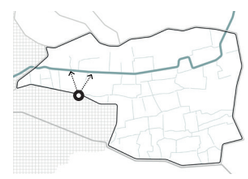

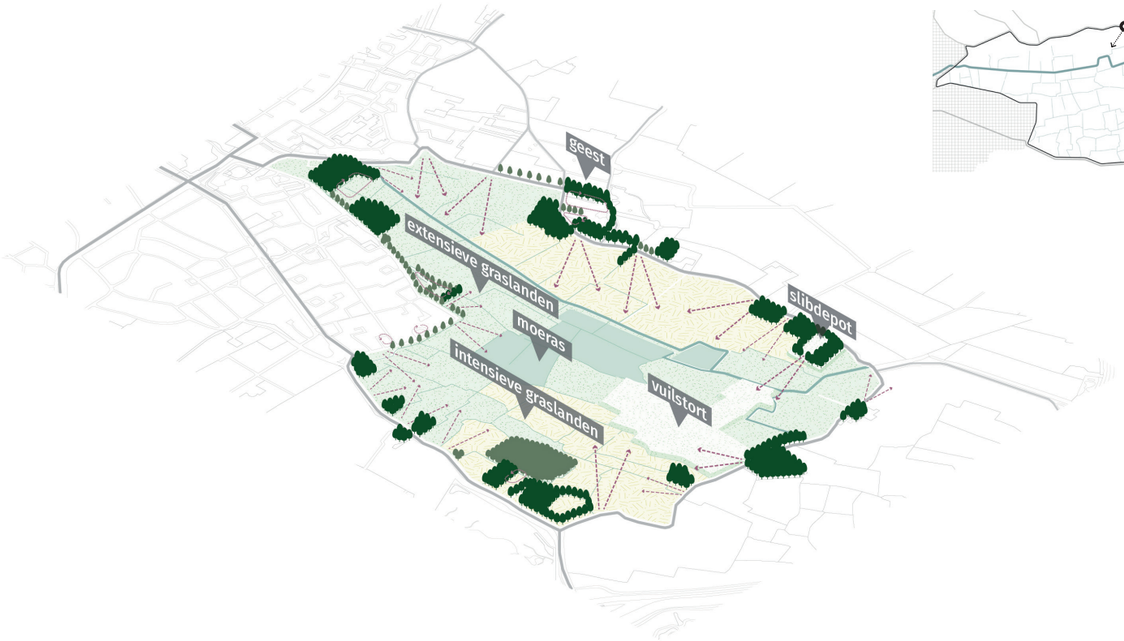

Oud slibdepot *Het oude slipdepot ligt een stuk hoger dan het omliggend land. Er is vanuit hier een prachtig uitzicht over de Zuurvenspolder.*

Groenstructuren & zichtlijnen

Het landschap ten oosten van Bergen kan worden gekenmerkt door het zeer open karakter. Ook de Zuurvenspolder is een zeer open polder. Er zijn vergezichten en lange zichtlijnen. Deze openheid staat in contrast met enkele zones langs de randen van de polder die meer omsloten van karakter zijn door opgaande beplantingen en boerenerven. Langs de randen van de polder is er derhalve sprake van een fraaie afwisseling tussen vergezichten, een gevoel van openheid en een meer besloten sfeer. De beplantingsstructuren markeren vaak de perceelsgrenzen en geven de bebouwing een zachte inbedding in het landschap. De structuren accentueren zichtlijnen en zorgen voor een spannende afwisseling tussen open en dicht als men zich langs de randen van de polder beweegt.

Baakmeerdijk *Deze op een haakwal gelegen weg biedt gevarieerd zicht over de polder. Beplantingsstructuren verrijken de beleving.*

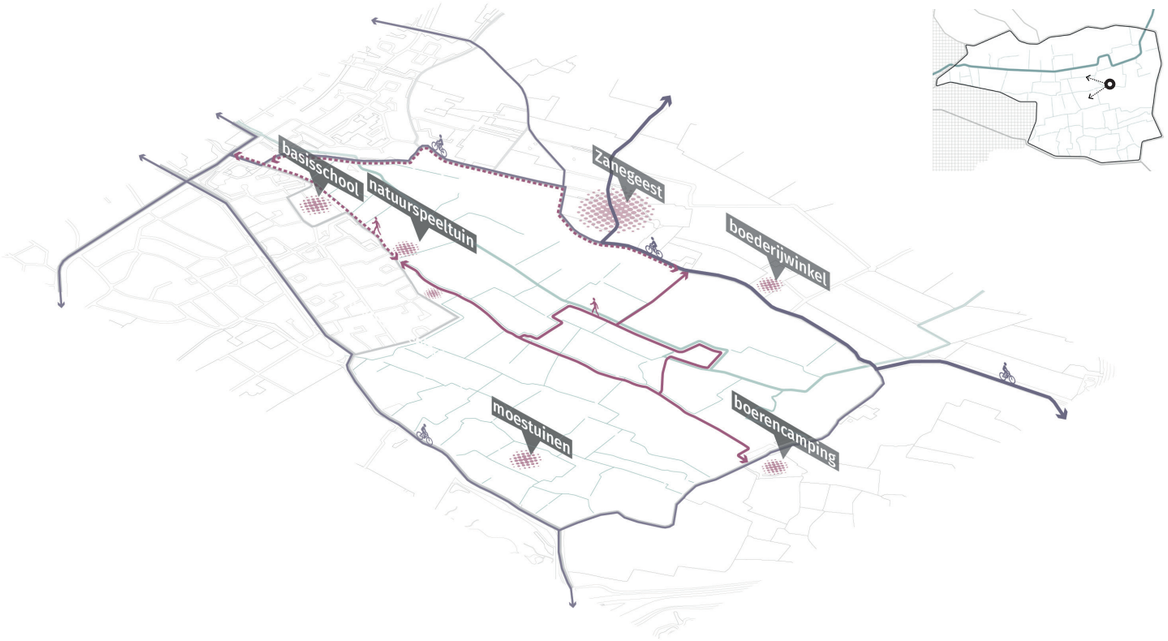

Zakedijkje *Dit pad ligt op een historisch dijkje en vormt momenteel de hoofentree tot de polder voor voetgangers.*

Routing & plekken

In het gebied ligt een bestaande wandelroute. Er is maar één ronde door het gebied mogelijk. Verschillende gebruikers staan momenteel soms op gespannen voet met elkaar (hondenbezitters en wandelaars bijvoorbeeld). Een deel van de huidige route voert langs de meest verstoringsgevoelige natuurzone in de noordoostelijke hoek van de waterberging. Langs de randen van de polder liggen belangrijke fietsroutes, die zowel door woon-werk/school verkeer als recreatief verkeer worden gebruikt. In en rond de polder liggen enkele creatieve bestemmingen zoals een boerderijwinkel, een boerencamping en moestuinen.

Baakmeerdijk *Het smalle profiel op deze dijk combineert meedere verkeerstromen waaronder gemotoriseerd verkeer, wandelaars en fietsers.*

Kansen en knelpunten

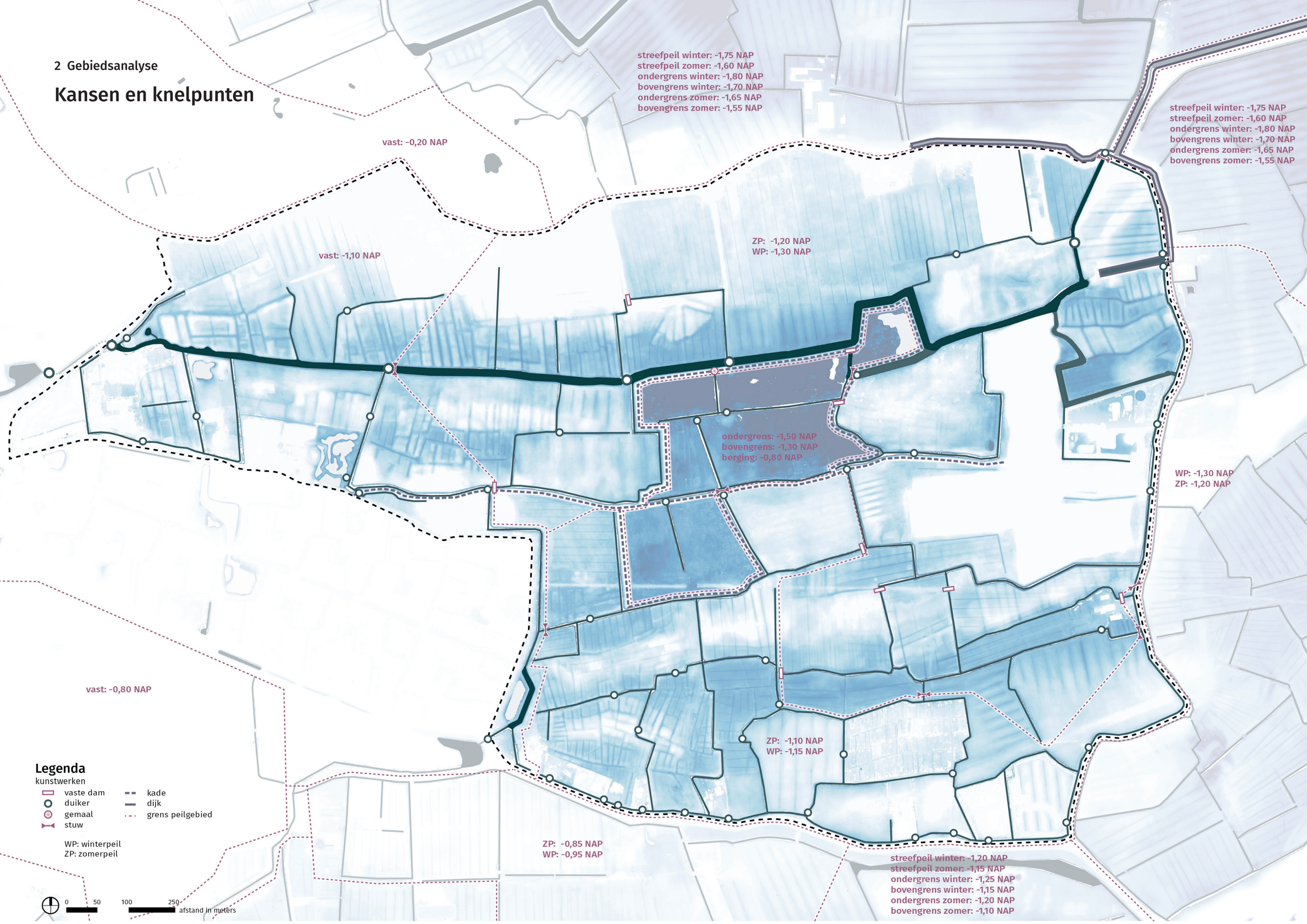

Watersysteem

De hoofdslagader van het watersysteem binnen het plangebied is de Molensloot die het gebied instroomt aan de westkant bij de Natteweg en het gebied uitstroomt aan de noordoostzijde ter hoogte van het kruispunt Baakmeerdijk en Oosterdijk. Centraal in de Zuurvenspolder is waterberging Saenegheest gelegen. Het is een droge waterberging met een bergingscapaciteit van 10.000 m3. Het maximale peil in de waterberging kan oplopen tot -0,80 NAP. Door aanleg van deze waterberging wordt het overtollig water in Bergen oost in oostelijke richting via de Zuurvenspolder afgevoerd en tijdelijk vastgehouden. Door de extra afvoerroute en de waterberging ontstaat een robuust en flexibel watersysteem en wordt wateroverlast bij overvloedige neerslag voorkomen. [5]

Kaart huidig watersysteem 1:5000

De Zuurvenspolder is gesitueerd op het overgangsgebied tussen het grootschalige duinsysteem en de laag gelegen polders. Het plangebied ligt aanzienlijk lager dan het dorp Bergen wat resulteert in hoge grondwaterstanden vanwege het natuurlijke afwateringssysteem van het duingebied, de slecht doorlatende grond van de polders en het specifieke bodemprofiel. Het huidig gebruik van het plangebied is overwegend agrarisch. Tijdens natte periodes wordt overtollig water, afkomstig van kwel en neerslag, afgevoerd naar poldergemalen die het vervolgens lozen op de boezemwateren. [6]

In het 'Regionaal Waterplan' wordt de potentie van de polders in de binnenduinrand op verschillende thema's belicht. Hierbij worden de landschappelijke overgangen als waardevol gezien. De overgangszone van de binnenduinrand heeft niet alleen cultuurhistorische en landschappelijke waarden, maar ook een aanzienlijke ecologische potentie. Deze mogelijkheden worden momenteel vaak niet volledig benut. De aanleg van kwelgraslanden kan bijvoorbeeld de ecologische kwaliteit binnen de gemeente versterken. In de poldergebieden is het belangrijk om aandacht te besteden aan de ecologische kwaliteit van de weidegebieden. Om de biodiversiteit, zoals weidevogels, flora en waterlopen, te behouden, is een verbeterd natuurbeheer noodzakelijk.[6]

Het 'Regionaal Waterplan' beschrijft specifieke opgaves per deelgebied. Voor het plangebied zijn de belangrijkste opgaves het vasthouden van water en het laten infiltreren van regenwater in de strandwallen. [6]

Het watersysteem vormt een essentiële basis voor de inrichting van het gebied. Dit huidige systeem is momenteel voornamelijk gericht op het afwatering van het gebied. In het masterplan worden mogelijkheden verkend om door middel van kleine ingrepen in het watersysteem de condities voor natuurontwikkeling te verbeteren. Een belangrijke randvoorwaarde is dat er geen negatieve effecten optreden in de omgeving.

[5] *Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier. (2015). Ontwerp projectplan Waterberging Saenegheest.*
[6] *Grontmij Nederland B.V. (2011). Water boven water. In Regionaal Waterplan Bergen, Castricum en Heiloo (pp. 2–64).*

Legenda
grondwatertrap
Ia, IIa, IIIa
GHG <25 / GLG <50-120
bodem
veengronden
broekeerdgronden
vlakvaaggronden
poldervaaggronden
enkeerdgronden
tuineerdgronden
0
50
100
250
afstand in meters

Bodem & water sturend

Het plangebied onderscheidt zich door een grote variatie aan bodemsoorten en waterhuishouding, een unieke eigenschap voor een polder in de binnenduinrand. De eeuwenoude ontstaansgeschiedenis van de polder heeft geleid tot een rijk palet aan bodemvormende processen op een relatief klein oppervlak. De diversiteit aan bodem- en watertypen, samen met de aanwezigheid van kwel en de geleidelijke overgangen tussen deze elementen, maakt dit gebied zeer geschikt voor natuurontwikkeling. Deze bodemfysische en hydrologische condities sturen de inrichting van de polder in het masterplan. Bodem en water sturen hiermee de inrichting van de polder, dat de ontwikkeling van een rijk mozaïek aan verschillende biotopen mogelijk maakt. Dit versterkt niet enkel het ecosysteem maar draagt ook bij aan een verbetering van de belevingswaarde in het gebied.

◂
Kaart bodemsoorten en hoge grondwatertrappen (Ia, IIa, IIIa) 1:5000

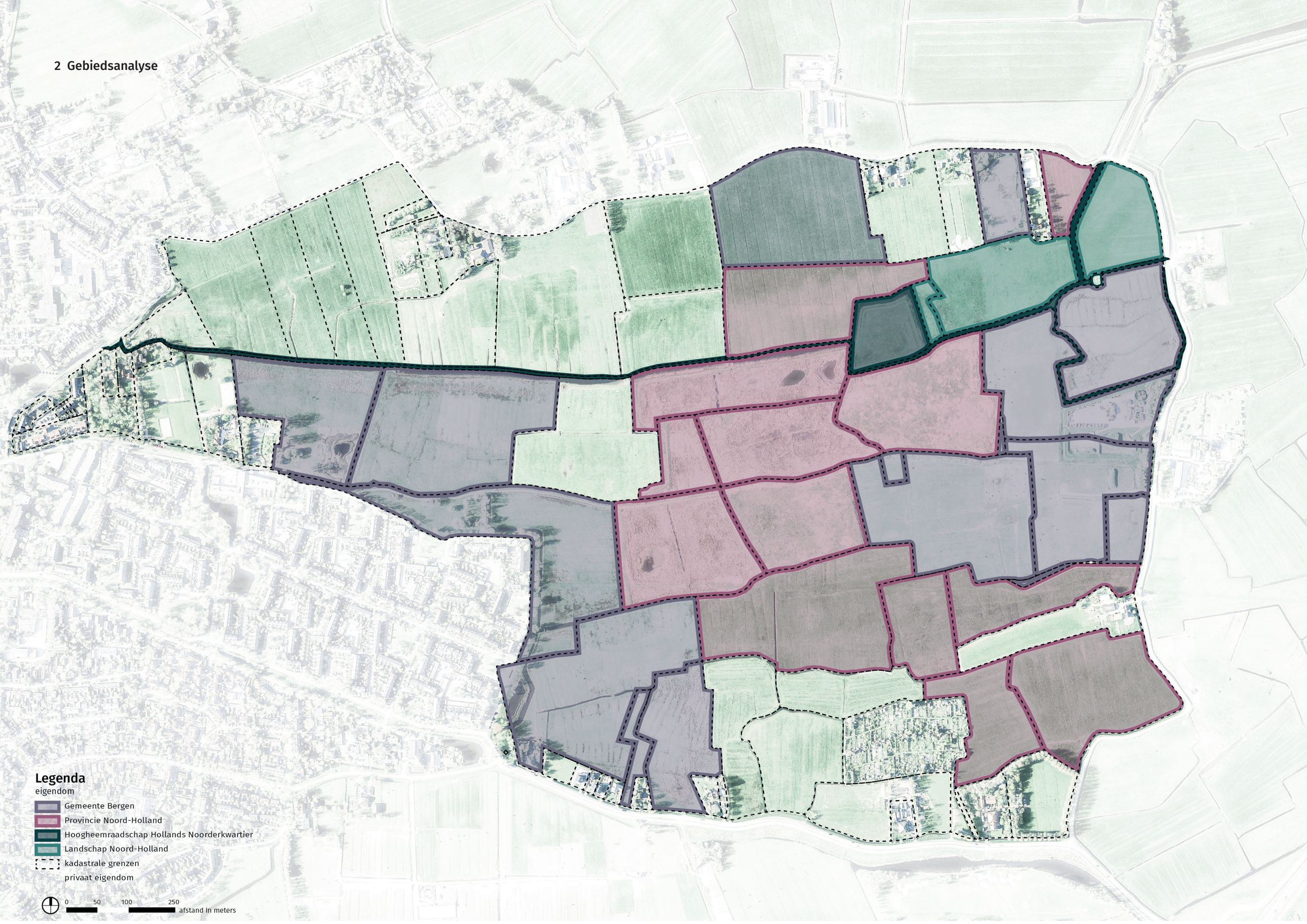
Legenda
eigendom
Gemeente Bergen
Provincie Noord-Holland
Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier
Landschap Noord-Holland
kadastrale grenzen
privaat eigendom
0
50
100
250
afstand in meters

Eigendom

De eigendomssituatie speelt een cruciale rol in de potentie voor natuurontwikkeling en de nieuwe begrenzing van het Natuurnetwerk Nederland (NNN). Gronden die niet in privaat bezit zijn, hebben een hoge potentie om op korte termijn natuurontwikkeling te realiseren. De stichting Zuurvenspolder is al geruime tijd in contact met particuliere eigenaren in het gebied, waarbij in sommige gevallen de transformatie naar NNN wordt besproken. Natuurontwikkeling op deze privégronden kan plaatsvinden op een later tijdstip, indien de eigenaren hiervoor kiezen.

◂
Kaart eigendom percelen 1:5000

3| ruimtelijk kader

Ontwikkelprincipes

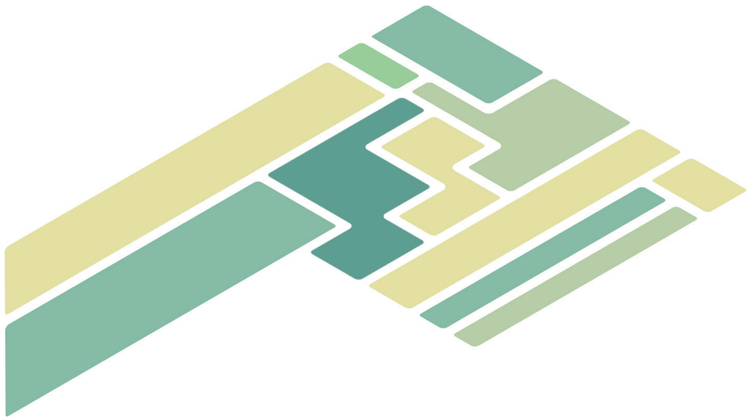

Natuurlijk mozaïek versterken

Bodem en water sturen de inrichting en natuurontwikkeling van de te ontwikkelen gronden waardoor de polder getransformeerd kan worden naar een rijkgeschakeerd mozaïek van biotopen.

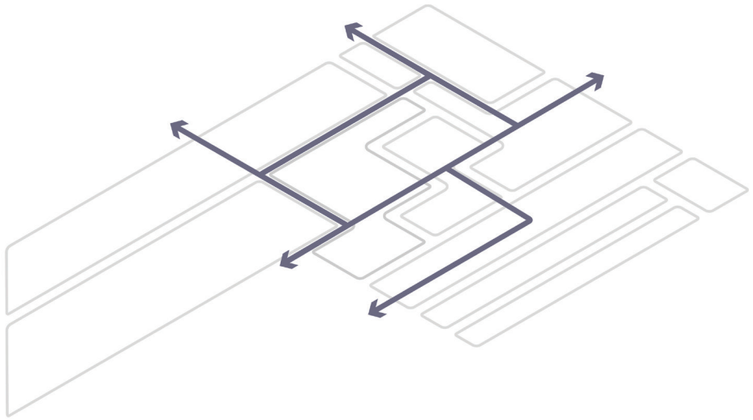

Recreatief netwerk uitbreiden

Een strategische en logische uitbreiding van het recreatief netwerk zorgt ervoor dat het huidige padennetwerk wordt ontlast. Het nieuwe padenpatroon geeft meer ruimte voor diverse type gebruikers in het gebied (waaronder hondenbezitters, vogelaars en wandelaars). Het vernieuwde padenpatroon is zorgvuldig gekozen: het zorgt voor een minimale verstoring van de verstoringsgevoelige plekken in de polder. Delen van de paden worden gedurende bepaalde periodes in het jaar gesloten.

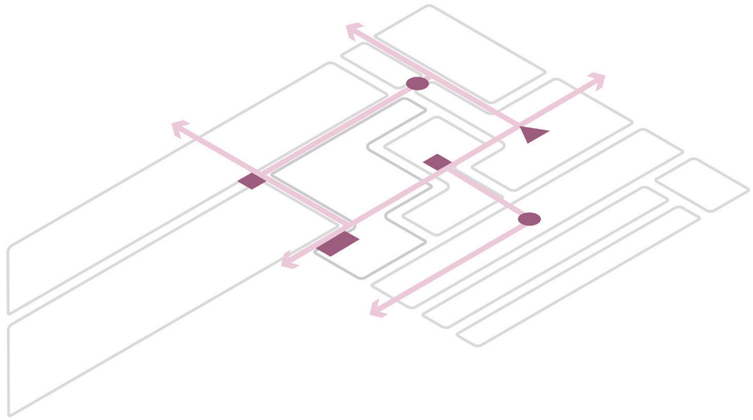

Locatiespecifieke recreatie toevoegen

Aan het recreatieve netwerk worden subtiele en passende bestemmingen toegevoegd die een sterke relatie hebben met een specifieke locatie binnen de polder. Er worden geen generieke vogelkijkhutten voorzien, maar plekken die sterk inspelen op de karakteristieken van een plek. Er komen plekken om te genieten van het uitzicht, te picknicken en de natuur te bestuderen. De plekken dienen tevens een educatief doel.

De ontwikkelprincipes die ten grondslag liggen aan het masterplan van de Zuurvenspolder bouwen voort op dat wat de polder nu al is. Er is sprake van een landschappelijke mozaiek en dat zal versterkt worden. Het bestaande recreatief netwerk van wandelpaden zal worden aangepast en vergroot. Locatiespecifieke recreatie zet bijzondere plekken in de polder extra aan en voorziet in elementen waarvandaan de ruimtelijke en ecologische kwaliteiten goed kunnen worden beleefd.

Het masterplan voorziet in passende maatregelen die Zuurvenspolder zullen transformeren in een gebied van grote waarde. Niet alleen op ecologisch gebied, maar zeer zeker ook op het gebied van (dag)recreatie. De polder dient als uitloopgebied van Bergenaren, maar ook als woon- en verblijfsgebied voor diverse diersoorten.

Schema's ontwikkelprincipes

Collaga natuurlijk mozaïek

Natuurontwikkeling

Vochtig hooiland

Kruiden- en faunarijk grasland

Droog schraalland

De inrichting van de polder wordt bepaald door de logica van de plek, waarbij bodem- en watercondities een sturende rol spelen. Door ingrepen te doen die passen bij de ondergrond, wordt bovendien bijgedragen aan een robuuster watersysteem. De overzichtskaart toont de potentie voor natuurontwikkeling binnen de polder.

Het gebied kan grofweg in drie natuurdoeltypen worden ingedeeld. Op zanderige ruggen met een lage grondwaterstand kan water geïnfiltreerd worden en kan droog schraalland worden gecreëerd. Dit specifieke natuurdoeltype is buitengewoon zeldzaam in de binnenduinrand. De kans om gebieden te transformeren tot dit doeltype is uniek, vooral omdat deze gronden een intensief landgebruik kennen. Deze gebieden, die vaak overmatig bemest zijn, vormen een uitdaging voor transformatie vanwege de hoge concentratie meststoffen in de bodem. In de lagere delen met een hoge grondwaterstand kan vochtig hooiland komen. Door in deze gebieden kwelwater beter vast te houden worden de condities voor de ontwikkeling van dit doeltypen (bijvoorbeeld voor ontwikkeling van Dotterbloemhooiland) verbeterd en wordt daarnaast het watersysteem in de directe omgeving ontlast. Op plekken met een lagere grondwaterstand, waar vergaande verschraling niet mogelijk is, kan kruiden- en faunarijk grasland worden ontwikkeld. Daarnaast kunnen op kleiige gronden regenwaterbuffers worden aangelegd. Voor de drie hoofd natuurdoeltypen geldt dat het belangrijk is dat de voedselrijkdom van de bodem wordt teruggebracht. Plaggen of uitmijnen kan een methode zijn om dit te verlagen.

Binnen deze hoofdindeling zijn alternatieve natuurdoeltypen mogelijk, die op een later moment verder kunnen worden uitgewerkt. Gebieden die momenteel als vochtig hooiland worden geclassificeerd, en worden gekenmerkt door rijkere bodems en een hoge grondwaterstand die tot aan het maaiveld reikt, lenen zich ook voor de transformatie tot zilt- en overstromingsgrasland (bijvoorbeeld zilverschoongrasland). Daarnaast zijn de laagstgelegen gebieden rond de Molensloot en de waterberging geschikt voor de ontwikkeling van veenmoeras, die gekenmerkt worden door een diverse mix van water- en oevergebonden flora en fauna.

Potentiële hoofd natuurdoeltypen

Potentiekaart voor type natuurontwikkeling in Zuurvenspolder

Natuurontwikkeling en waterstrategie gestuurd door bodem-fysische en hydrologische condities

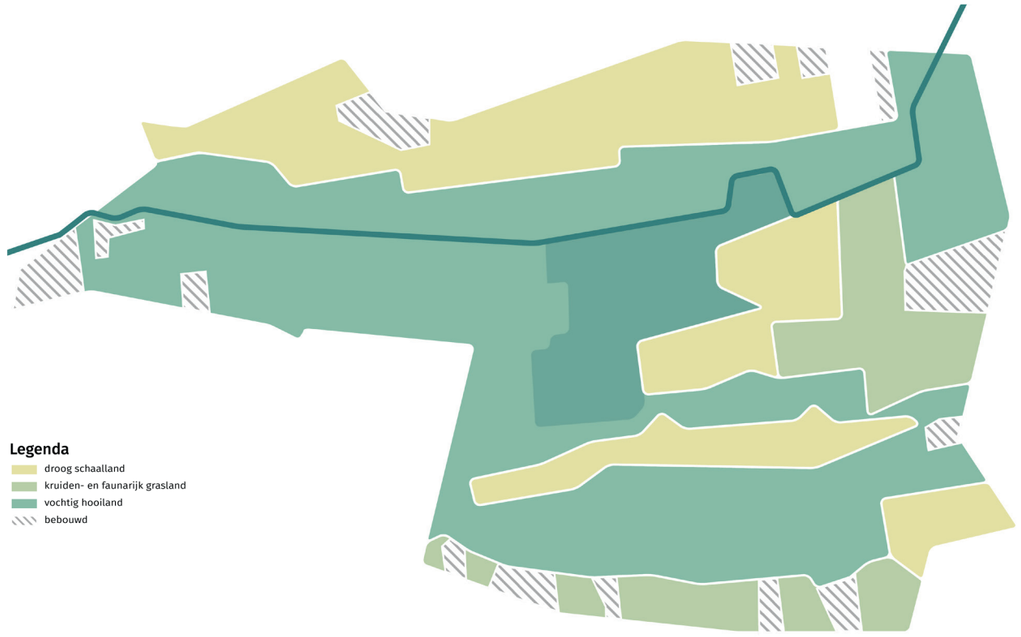

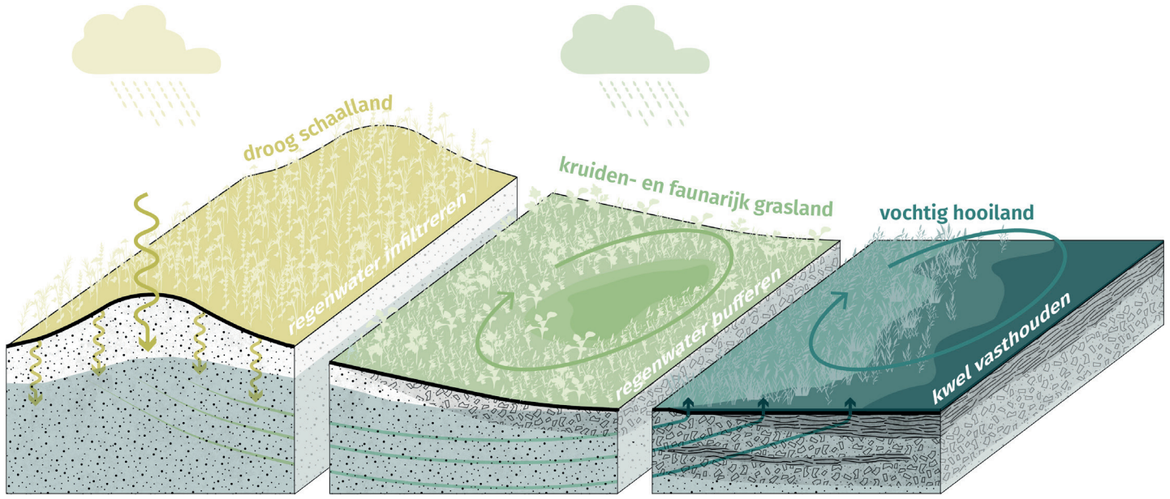

Ruimtelijke principes

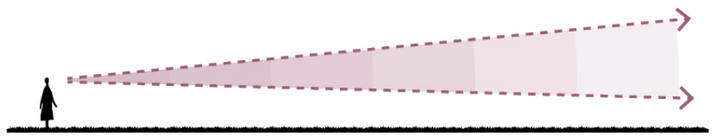

Openheid centrale deel behouden

De karakteristieken openheid van het polder (met name goed beleefbaar in het centrale deel) zal behouden blijven. De rust en ruimtebeleving die verbonden is aan deze openheid vormt een belangrijke kwaliteit in het gebied.

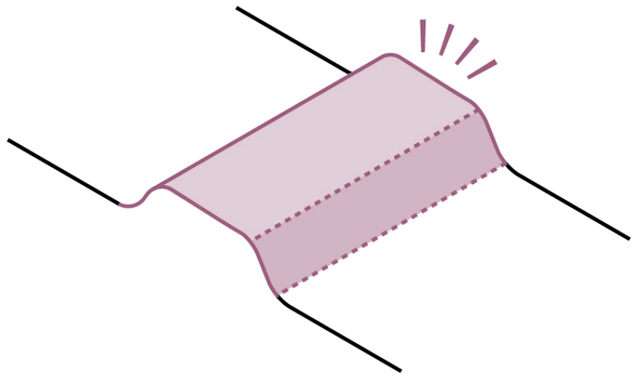

Haakwallen leesbaar maken

Zoals duidelijk is geworden vormen de haakwallen bijzondere elementen in het landschap. Het masterplan heeft het doel deze haakwallen beter leesbaar te maken. Dit gebeurt met name door subtiele aanpassingen in de hydrologische situatie opdat karakteristieke plantengemeenschappen zich op natuurlijke wijze zullen ontwikkelen in directe relatie tot de bodemsituatie.

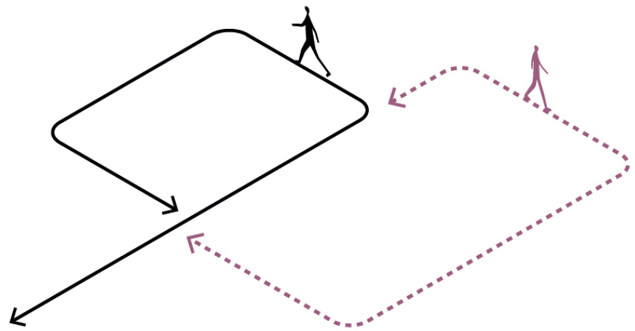

Alternatieve ronde toevoegen

De beweging door het gebied is voor veel gebruikers de belangrijkste manier waarop de ruimte wordt beleefd. Door het toevoegen van extra paden ontstaan er alternatieve routes ten opzichte van de huidige situatie. De kwaliteiten van het gebied zullen beter beleefbaar zijn.

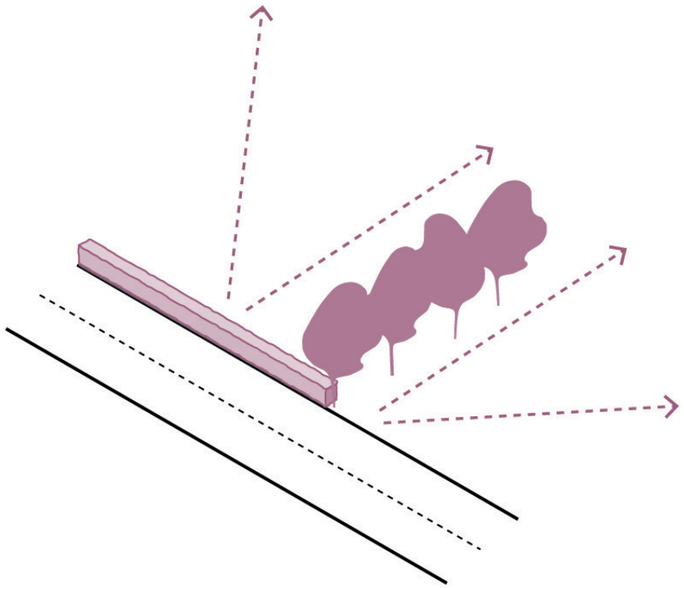

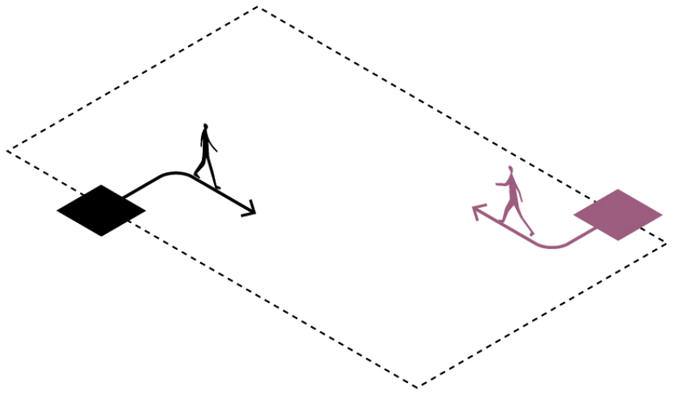

Zichtlijnen versterken als de randen door beplantingsstructuren

Langs de randen worden zichtlijnen versterkt door beplantingsstructuren toe te voegen. Het betreft nieuwe (gemengde) hagen en haaks op de dijk geplante boomstructuren (bomenrijen met/zonder ondergroei). Er zal sprake zijn van meer ruimtelijke variatie en een groter contrast tussen de randen van de polder en het open hart van de polder. Deze opgaande groene structuren hebben tevens een belangrijke aanvullende ecologische functie t.o.v. de graslanden, waaronder nestel- en fourageergelegenheden voor (zang)vogels, kleine zoogdieren en insecten.

Nieuwe entree aan het gebied toevoegen

Representatieve entree tot de Zuurvenspolder ter plaatse van het voormalige slibdepot. Vanaf deze plek is er tevens prachtig zicht over de open polder vanuit een vrij besloten situatie.

4| masterplan

Legenda
huidig landgebruik
vochtig hooiland
waterberging Saenegheest
droog schraalland
kruiden- en faunarijk grasland
'tuinen aan de polder'
poel
vernatten rond sloten
vasthouden kwelwater
infiltratiesloot
natuurlijke oever
Molensloot
wandelpaden hoofdroute
struinpaden
recreatieve plekken
0
50
100
250
afstand in meters

4 Masterplan

Zuurvenspolder

De hiernaast getoonde masterplankaart is de synthese van een reeks voorgestelde maatregelen die de hydrologische, bodemkundige, ecologische, recreatieve en landschapsarchitectonische potenties van de Zuurvenspolder benutten en de waarde ervan zullen vergroten. Er wordt op heldere wijze ingegrepen in het hydrologische en bodemkundige systeem van de polder waardoor de ecologische, landschappelijke en recreatieve waarde van het gebied vergroot zal worden. Dit masterplan is tevens stevig gebaseerd op de eigendomsstructuur en geschiedenis van de plek zelf.

In de hierop volgende paragrafen worden de verschillende aspecten van het masterplan toegelicht.

Potentie natuurontwikkeling

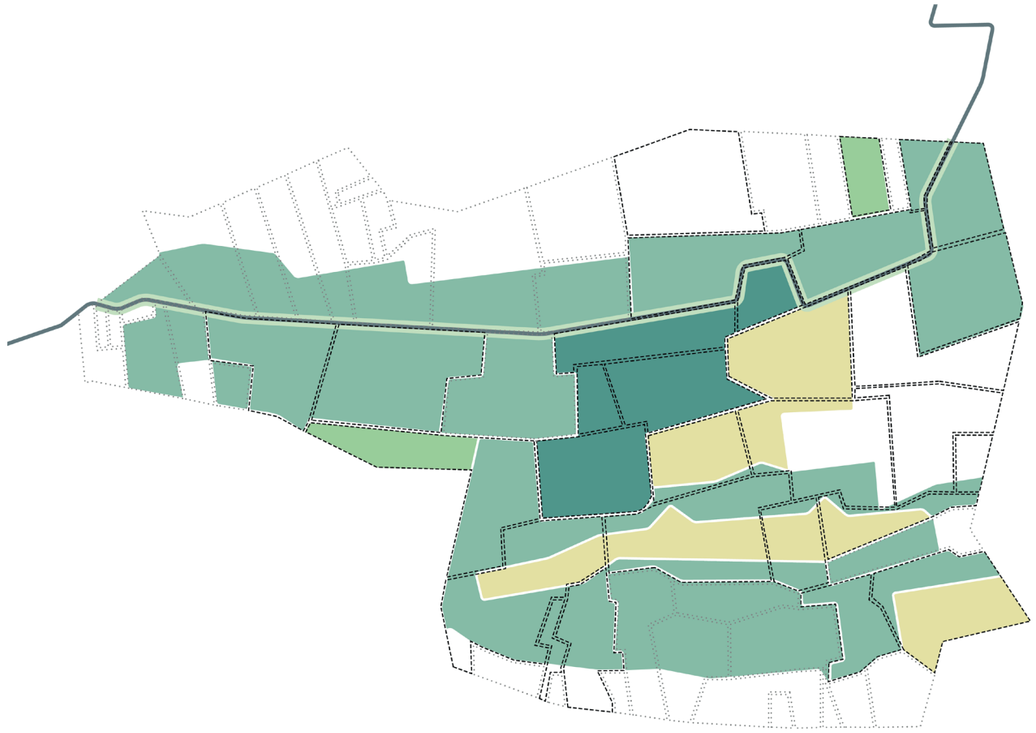

Deze reeks geeft de potentatie weer van natuurontwikkeling in binnen het masterplan. Hierbij wordt rekening gehouden van de potentie van een perceel tot transformatie naar hoogwaardige en aaneengesloten natuur en de huidige eigendomssitatie. De ontwikkeling van percelen die in privaat eigendom zijn is uiteraard volledig afhankelijk van de eigenaar van de grond.

1.
De hoogste potentie voor natuurontwikkeling zijn percelen die niet in privaat eigendom en de potentie hebben om ontwikkeld te worden naar hoogwaardige en aangesloten natuurontwikkeling. Dit zijn percelen die in bezit zijn van Provincie Noord-Holland, Gemeente Bergen, Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier of Landschap Noord-Holland.

Gebieden die vernat kunnen worden, worden omgevormd tot vochtig hooiland. Daarnaast worden de hoger gelegen gebieden met zandige bodems geleidelijk verschraald, resulterend in fauna- en kruidenrijk grasland. Deze fase fungeert als een tussenstap in het geleidelijk extensiever maken van het landgebruik, in plaats van een abrupte overgang.

Daarnaast wordt langs de gehele Molensloot een (natte) natuurlijke oever aangebracht die als ecologische ruggengraat van het plangebied functioneert.

2.
In de tweede prioriteit kunnen gebieden die momenteel in privaat bezit zijn meegenomen die een belangrijke schakel vormen in het creëren van een aangesloten netwerk van vochtig hooiland. Daarnaast worden de percelen die omgevormd waren naar fauna- en kruidenrijk grasland verder verschraald en omgevormd naar droog schraalland. Door deze stapsgewijze transitie kan een nog diverser ecosysteem ontstaan. Deze gefaseerde aanpak zorgt voor een geleidelijke en duurzame ontwikkeling van hoogwaardige natuur, terwijl de natuurlijke processen de kans krijgen om zich op natuurlijke wijze te ontvouwen.

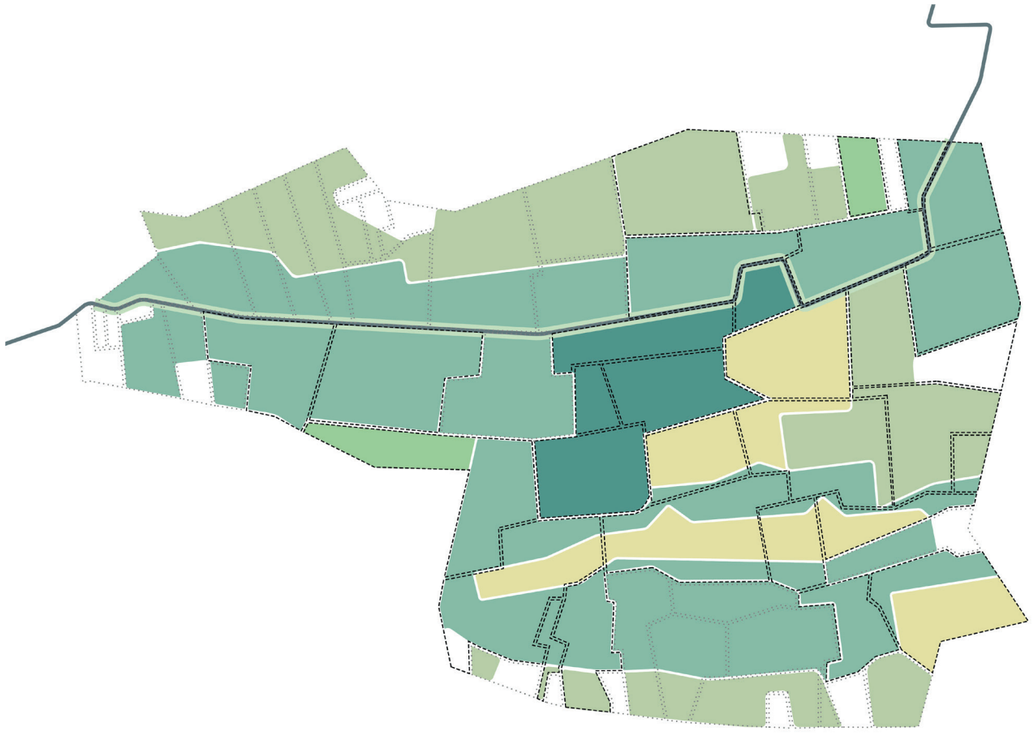

3.
In de derde prioriteit kunnen gebieden meegenomen die in privaat bezit zijn waarbij vernatting niet of beperkt mogelijk. Deze percelen worden verschraald en omgevormd tot fauna- en kruidenrijk grasland.

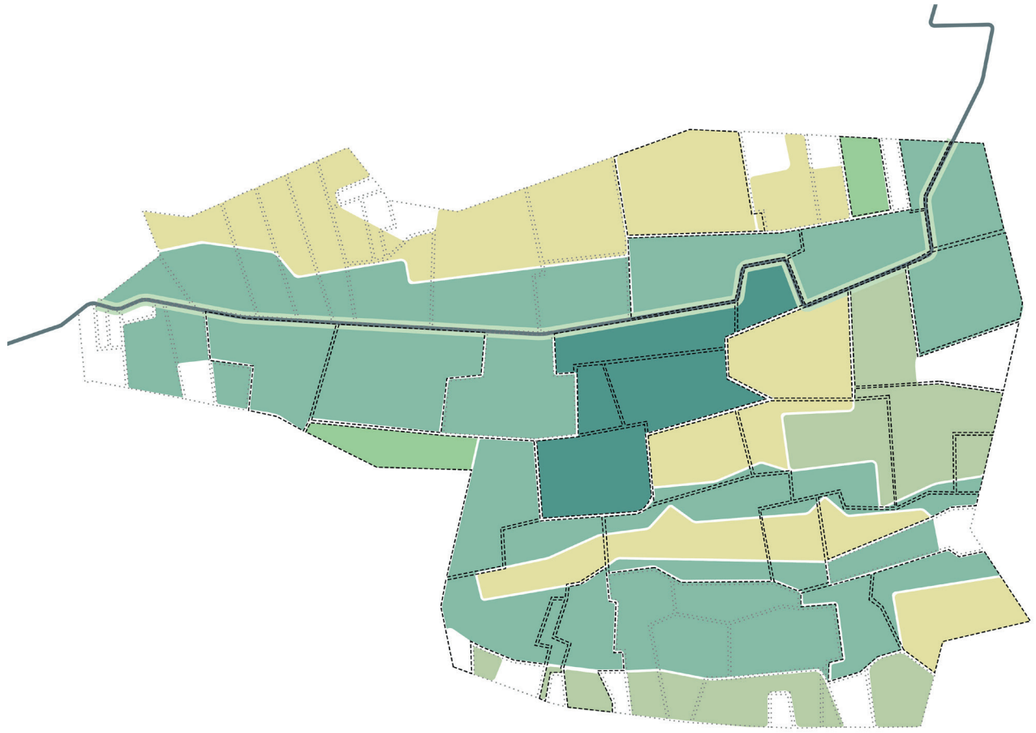

4.
In de laatste prioriteit kunnen aaneengesloten gebieden fauna- en kruidenrijkgrasland verder verschraald tot droog schraalland. Hiertoe behoren de percelen langs de Baakmeerdijk.

Recreatie

Sfeerimpressie wandelpad langs waterberging aan de rechterkant en Molensloot en vochtig hooiland aan linkerkant

Ruimtelijke modellen recreatief netwerk

Padenstructuur

Naast de natuurontwikkeling speelt een verbetering van het recreatieve netwerk een belangrijke rol in het masterplan Zuurvenspolder. Dit nieuwe netwerk biedt niet alleen een alternatieve route ten opzichte van de bestaande rondgang, maar voorziet ook in een nieuwe toegang tot het gebied. Op deze manier wordt het gebied beter vervlochten met de omgeving en de bestaande recreatieve fietsstromen langs de randen van de polder. Daarnaast biedt de nieuwe ronde de mogelijkheid om het bestaande pad langs de noordoost-kant van de waterberging in het broedseizoen te sluiten om verstoring te voorkomen. Er zijn verschillende mogelijke configuraties om deze doelstellingen te verwezenlijken. Hiernaast worden enkele ruimtelijke modellen gepresenteerd die invulling geven aan deze doelstellingen.

Het profiel van de Baakmeerdijk is een aandachtspunt bij de verbetering van het recreatief netwerk. De Baakmeerdijk kent verkeersstromen van automobilisten, fietsers (zowel recreatief als scholieren) en wandelaars die de dijk gebruiken als onderdeel van een wandeling in de Zuurvenspolder. Het huidig profiel is relatief smal en de inrichting geeft prioriteit aan gemotoriseerd verkeer. In de verdere uitwerking kan de mogelijkheid onderzocht worden om de Baakmeerdijk voor autoverkeer af te schalen en meer ruimte te geven aan langzaamverkeer.

De exacte opzet van het recreatieve netwerk moet in een later stadium worden bepaald, in samenspraak met bijvoorbeeld omwonenden. Deze modellen bieden een overzicht van oplossingsrichtingen en kunnen ook gecombineerd worden om tot een voorkeursmodel te komen.

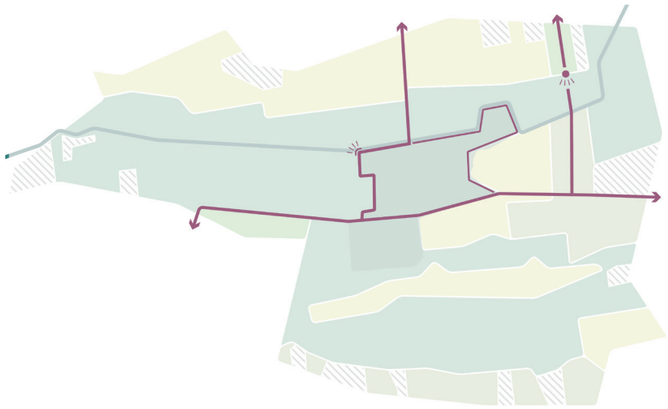

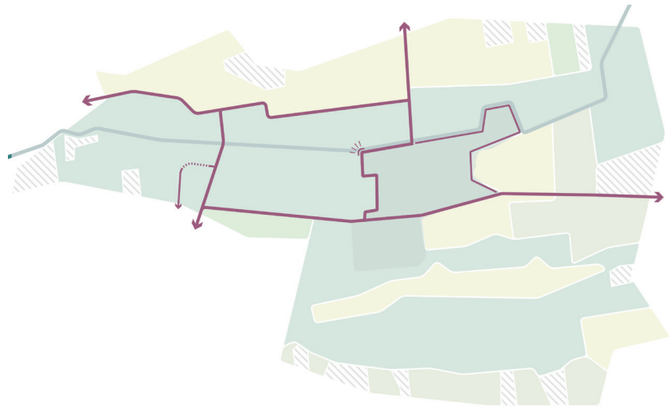

model 'De Rekere'

In de huidige situatie zijn er weinig verbindingen tussen het dorp Bergen en de polder. In dit model wordt een nieuwe verbinding gemaakt met de wijk De Rekere. Het nieuwe pad accentueert de overgang tussen natte natuur en de hoger gelegen gronden. Het pad sluit aan op de bestaande structuur bij de basisschool en op de noordelijke verbinding met de Baakmeerdijk.

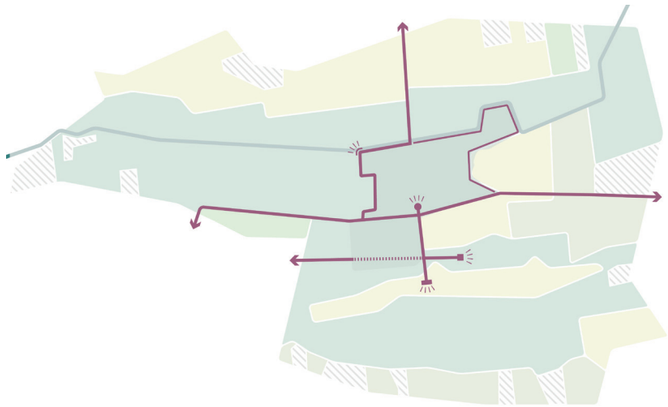

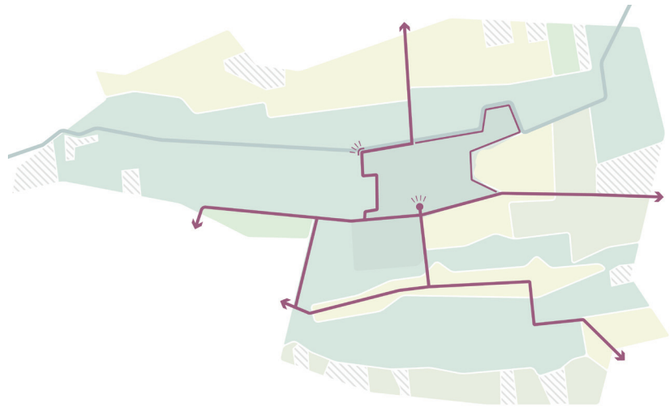

model 'spoorlijntje'

De oude decauville spoorlijn vormt de basis voor het nieuwe recreatieve netwerk in dit model. Een pad volgt het oude traject en loopt door het zuidwestelijke deel van de waterberging. Dit deel kan worden uitgevoerd als een vlonderpad, waardoor bezoekers dicht bij het water kunnen komen. Deze aanpak voegt een educatieve dimensie toe aan het model, waardoor kinderen de flora en fauna van de waterberging kunnen ontdekken met behulp van een schepnetje.

model ' haakwal'

De haakwal die aanwezig is in het zuidelijke deel van de Zuurvenspolder vormt de basis voor dit model. Geïnspireerd op de oude wegen over de strand- en haakwallen, volgt een nieuw pad de bovenkant van de haakwal en sluit aan op de zuidzijde van de Oosterdijk.

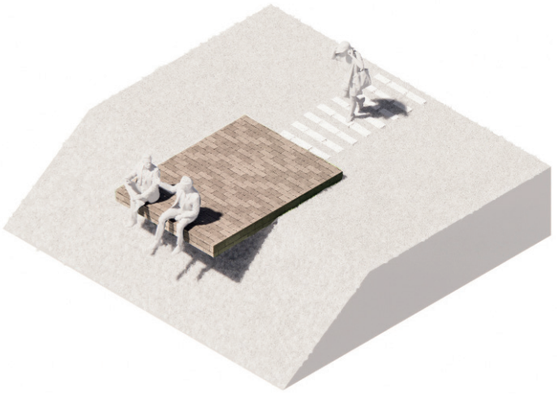

polderpodium

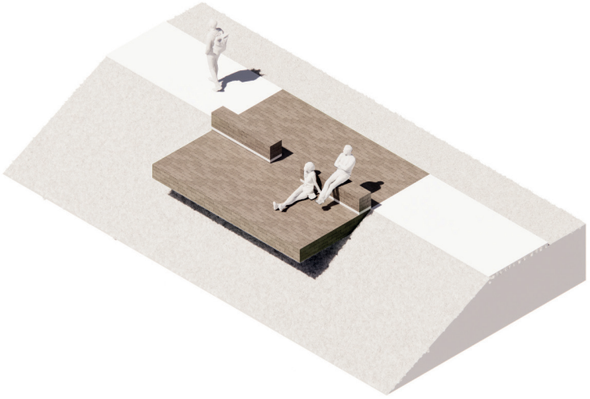

polderpanorama

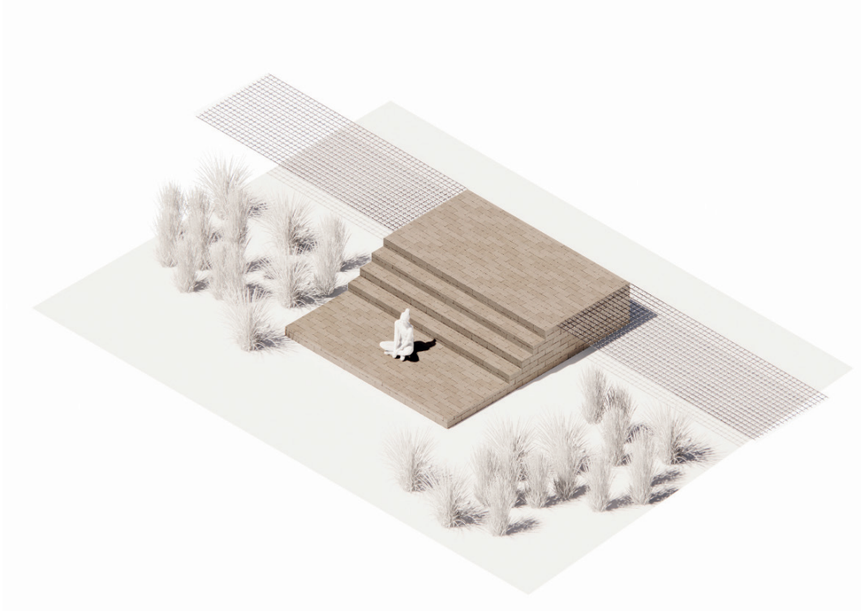

visvlonder

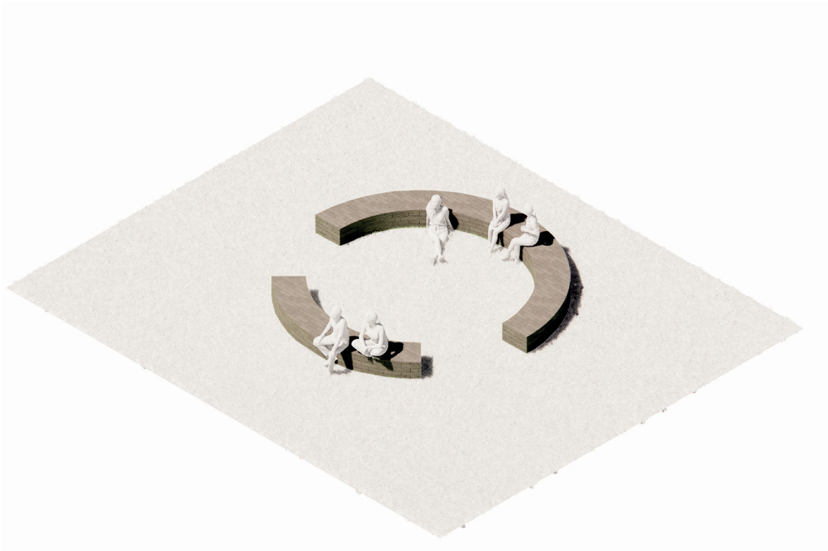

picknickrug

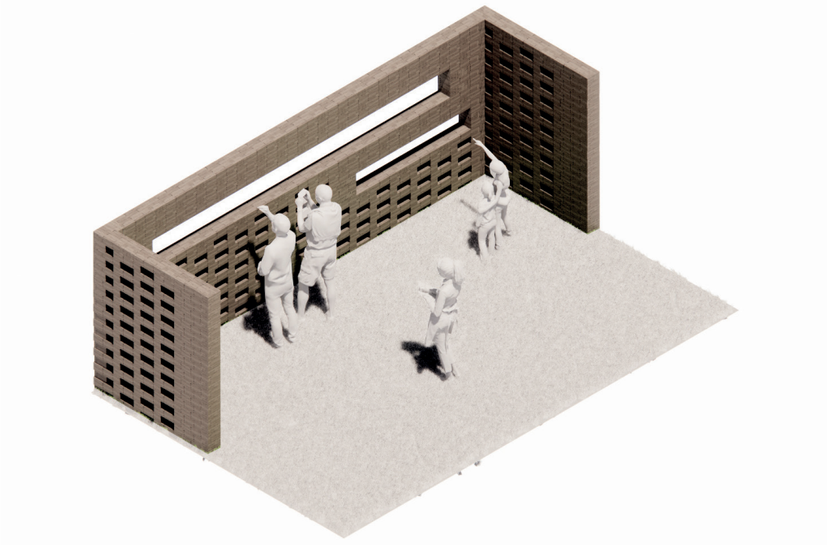

moeraspost

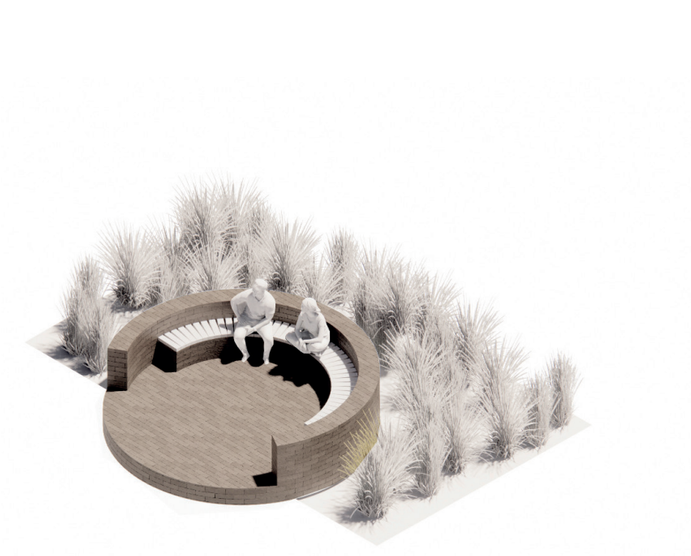

rietkamer

Bestemmingen

In het recreatieve netwerk worden op strategische locaties unieke bestemmingen gecreëerd die nauw verbonden zijn met specifieke plekken binnen de polder. In plaats van standaard vogelkijkhutten, worden er plaatsen gecreëerd die goed passen bij de unieke kenmerken van elke locatie. Deze plekken bieden gelegenheid om te genieten van het landschap, te picknicken en de flora en fauna te observeren, daarnaast kunnen ze een educatieve functie vervullen.

Met het nieuwe recreatieve netwerk kan de relatie met cultuurhistorie versterkt worden. Naast het terugbrengen van het spoorlijntje, zoals beschreven op de vorige pagina, biedt de voormalige steenfabriek ook een interessante referentie. In dit masterplan is het baksteenmateriaal dat in de fabriek werd geproduceerd gebruikt voor de recreatieve bestemmingen. Hierdoor vormen alle recreatieve plekken samen één familie, wat zorgt voor een sterk beeldmerk voor de polder.

De exacte opzet van het recreatieve bestemmingen moet in een later stadium worden bepaald, in samenspraak met bijvoorbeeld gebruikers van de polder.

Recreatieve bestemmingen als één familie

Potentiële locaties voor recreatieve bestemmingen met sterke relatie met specifieke locatie

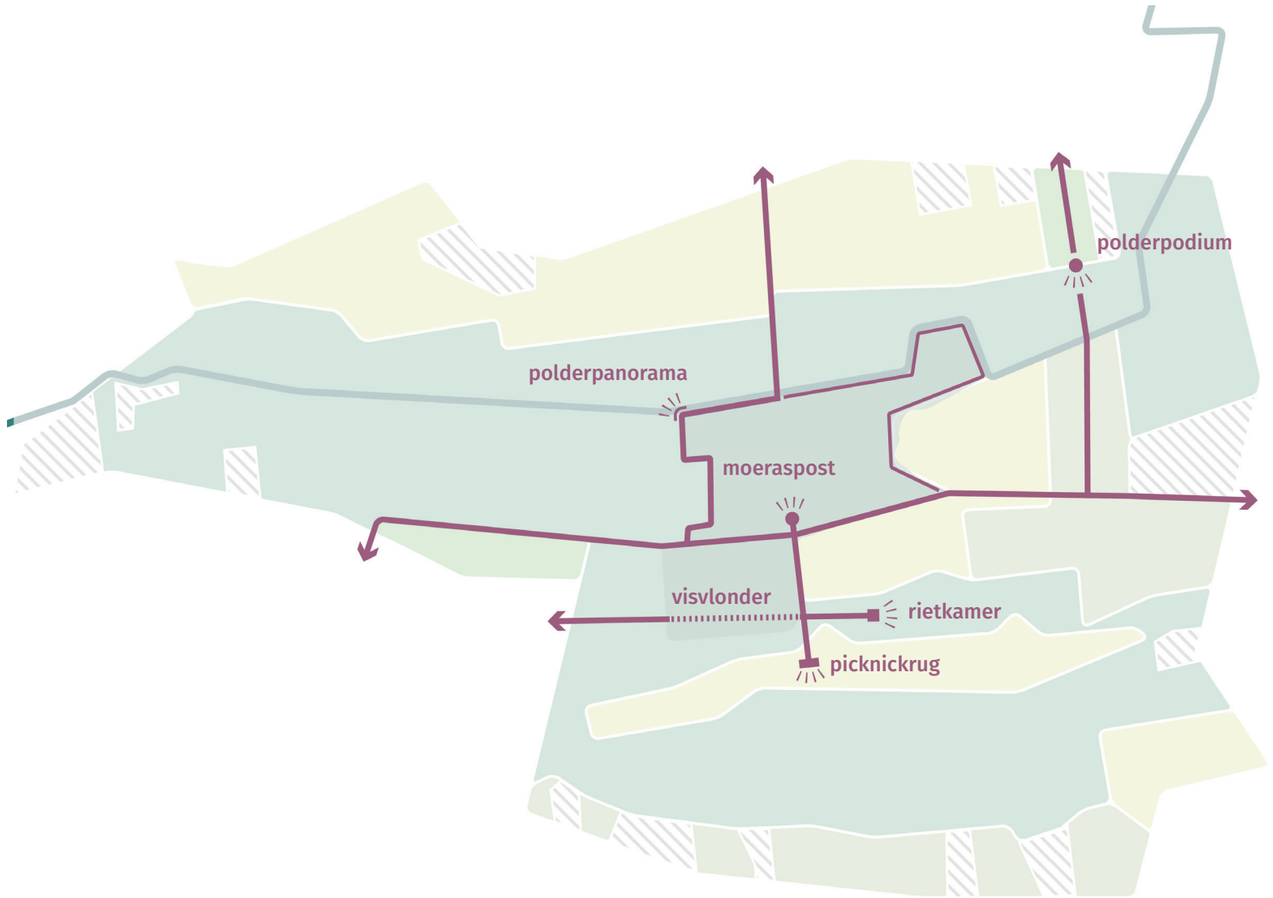

Zonneweide

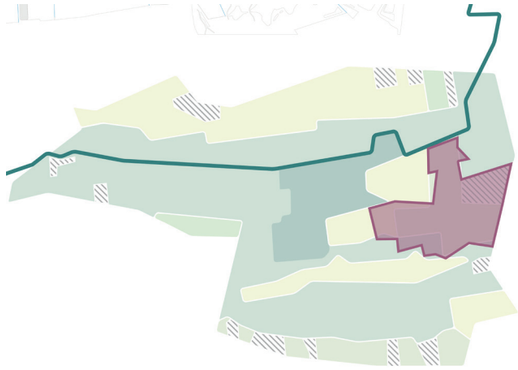

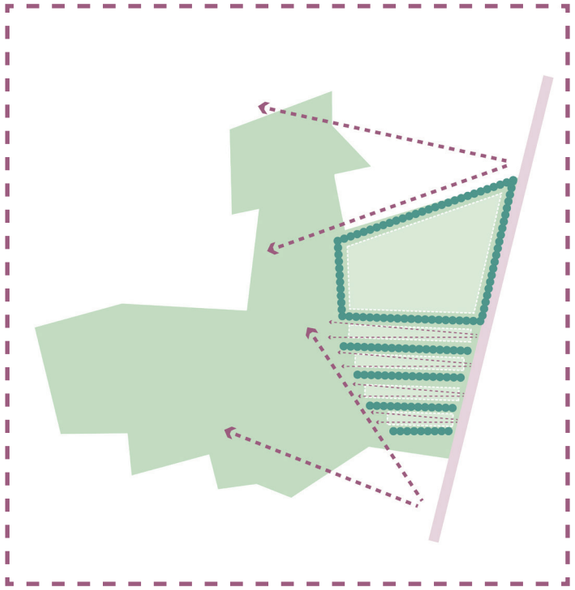

Model singels

De panelen worden geplaatst aan de zuidzijde van het gemeentedepot. De rijen panelen worden landschappelijk ingepast met lage beplantingsstructuren die haaks op de Oosterdijk staan. Deze beplantingen vormen een geheel met de beplantingsstructuur die een 'kamer' vormt rond dit het gemeentedepot. In dit model blijft het centrale deel van de polder open en vormen de panelen geen onderdeel van de nieuwe horizon, de landschappelijke impact van dit model is hierdoor laag.

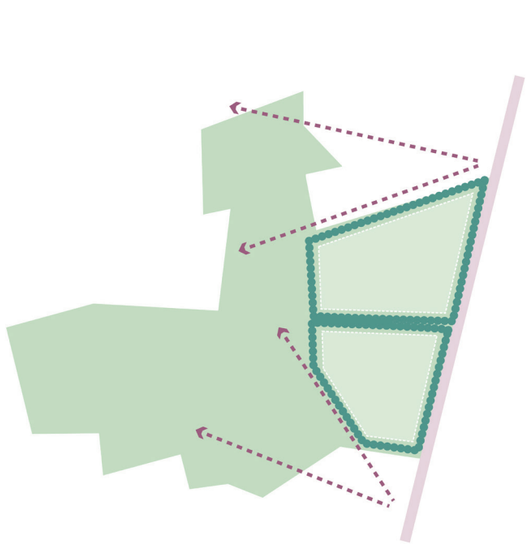

Model kamer

De panelen worden geplaatst aan de zuidzijde van het gemeentedepot en worden landschappelijke ingepast door een plantingsstructuur rondom. Dit model blokkeert de zichtlijnen vanaf de Oosterdijk de polder in. Echter blijft het centrale deel van de polder open en vormen de panelen geen onderdeel van de nieuwe horizon, wardoor de landschappelijke impact van dit model is hierdoor laag.

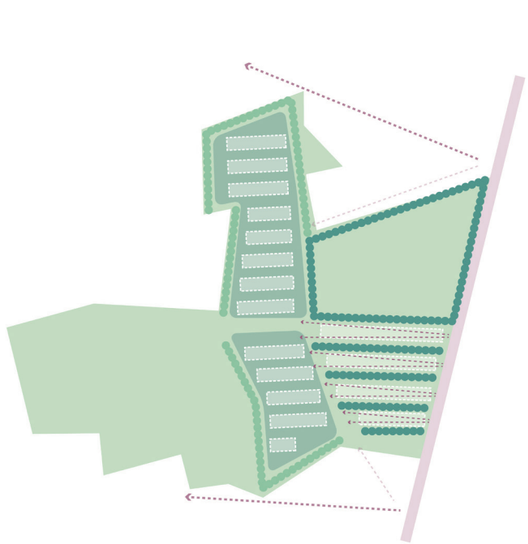

Model natte natuur

De zonnepanelen worden geïnstalleerd aan de zuidzijde van het gemeentedepot en in het centrale deel van de oude vuilstort. Deze locatiekeuze heeft echter aanzienlijke gevolgen voor de landschappelijke waarde van het gebied. Om de zonnepanelen in the bedden in de omgeving, zullen beplantingsstructuren worden toegevoegd. Dit zal ten koste gaan van de open structuur van het centrale deel van de polder en zichtlijnen en vergezichten vanaf de Oosterdijk naar de Schoorlse Duinen belemmeren. Het plaatsen van panelen in natte condities kan overwogen worden om de ecologische waarde van inpassing te vergroten.

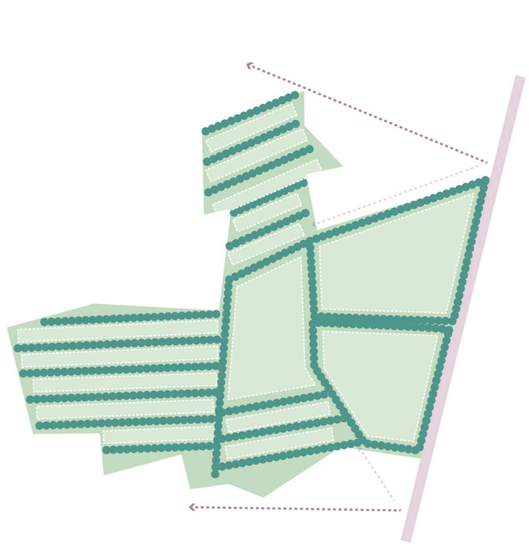

Model maximaal

Plaatsing van zonnepalen op de gehele oude vuilstort heeft vergaande negatieve consequenties voor de landschappelijke waarde van de polder. De open structuur van het centrale deel van de polder verdwijnt deels, de zichtlijnen en vergezichten vanaf de Oosterdijk en deels vanaf de Baakmeerdijk en Kogendijk worden belemmerd en de panelen vormen onderdeel van de nieuwe horizon van de polder.

De oude vuilstort wordt beschouwd als een zoekgebied voor de ontwikkeling van duurzame energie in de vorm van zonne-energie. Dit masterplan omvat een initiële ruimtelijke verkenning en evaluatie op basis van landschappelijke kwaliteit. Naast deze aspecten dienen ook andere belangen te worden meegewogen in de besluitvorming.

Verdere uitwerking van de modellen is noodzakelijk om de ruimtelijke impact nauwkeurig te bepalen. De oude vuilstort bevindt zich ongeveer 1,50 meter boven de aangrenzende percelen (vuilstort op +1,20 NAP, aangrenzende percelen tussen -0,20 en -0,50 NAP), waardoor het zoekgebied voor zonne-energie vanuit de hele polder goed zichtbaar is. Daarnaast blokkeert dit hoogteverschil potentiële zichtlijnen vanaf de Oosterdijk. Deze aspecten maken de opgave om zonne-energie te plaatsen en in te passen in het landschap complex, met name met betrekking tot het behoud van het open karakter van het centrale deel van de polder.

ruimtelijke modellen inpassing zonneveld op oude vuilstort (plaatsing panelen indicatief)

landschappelijke inpassing zonneveld door boomsingel en ruimte voor bloemrijk grasland tussen rijen panalen (boven)

zonnepanelen gecombineerd met natte natuur (onder)

Watersysteem

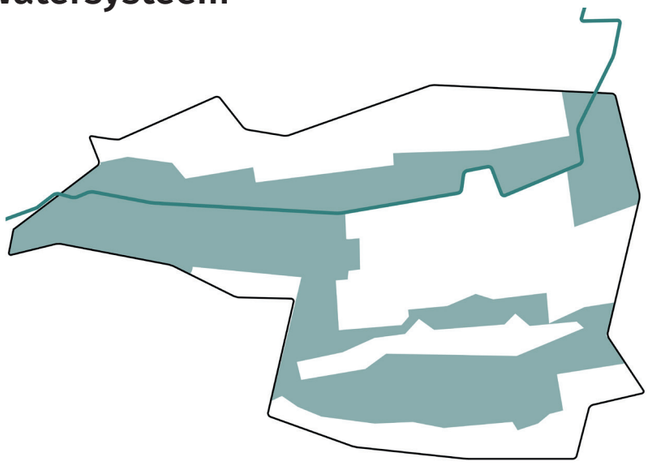

Kwel vasthouden

In laag gelegen gebieden met een hoge grondwaterstand kunnen maatregelen worden genomen om kwelwater beter vast te houden. Dit draagt bij aan een duurzamer en veerkrachtiger watersysteem en schept condities voor vochtig hooiland.

Om het kwelwater effectief vast te houden, kunnen er stuwen of vergelijkbare objecten worden geplaatst in greppels en sloten, terwijl de oevers flauwer worden gemaakt. Bovendien kunnen er maatregelen worden genomen om te voorkomen dat het kwelwater direct wordt afgevoerd via de Molensloot; in plaats daarvan wordt het afgevangen en vastgehouden.

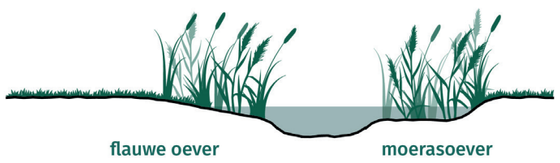

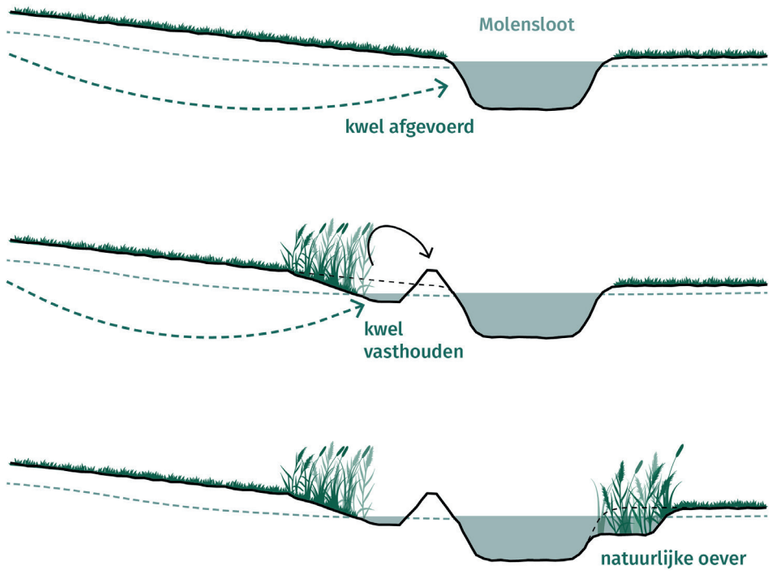

kwel vasthouden, sloten loskoppelen van Molensloot d.m.v. stuw of soortgelijk object
aaneengesloten waterlichamen ter bevordering waterkwaliteit voor vasthouden kwelwater
verbinding naar waterberging gehandhaafd
natuurlijke oever
kwel vasthouden, greppels loskoppelen en oevers verflauwen
mogelijkheid peilafwijking t.b.v. vernatten onderzoeken
kwel vasthouden, sloten loskoppelen d.m.v. stuw of soortgelijk object
kwel vasthouden, sloten loskoppelen d.m.v. stuw of soortgelijk object
kwel vasthouden, greppels loskoppelen en oevers verflauwen
nieuwe verbinding voorziet waterlichaam langs Kogendijk van water
nieuwe watergang ter bescherming percelen langs Kogendijk

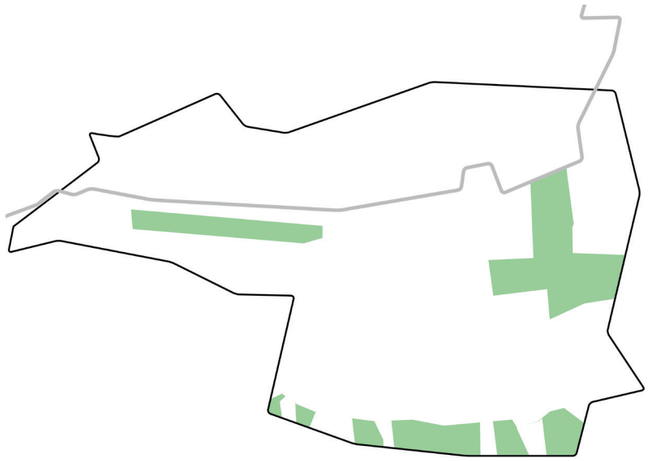

Regenwater bufferen

Op locaties met een slecht doorlatende ondergrond kan regenwater worden gebufferd. Dit kan worden gerealiseerd door regenwatergevoede poelen aan te leggen. Door deze poelen strategisch te plaatsen, kunnen ze dienen als ecologische stapstennen, voornamelijk voor amfibieën, waaronder de rugstreeppad.

Aangezien de poelen gevoed worden door regenwater en daardoor een hogere waterkwaliteit hebben, kan het oppervlakte van de poelen relatief klein zijn. In het masterplan zijn deze poelen opgenomen in het westelijk deel, om zo een verbinding te creëren tussen de natte natuur van de natuurspeelplaats en de amfibienvijver aan de Natteweg.

Daarnaast zijn kunnen (delen van) de percelen van de Kogendijk en de vuilstort ook geschikt zijn om regenwater vast te houden.

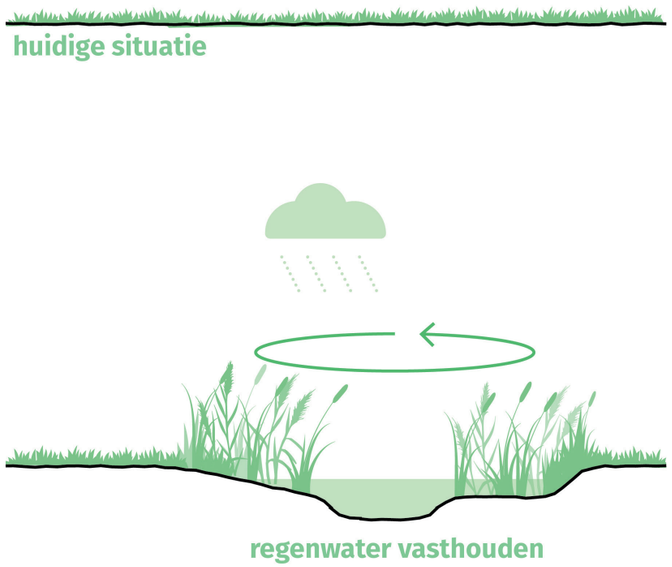

oude vuilstort in potentie plek om regenwater langer vast te houden
nieuwe poelen t.b.v. bufferen regenwater
percelen langs Kogendijk in potentie plekken om regenwater langer vast te houden

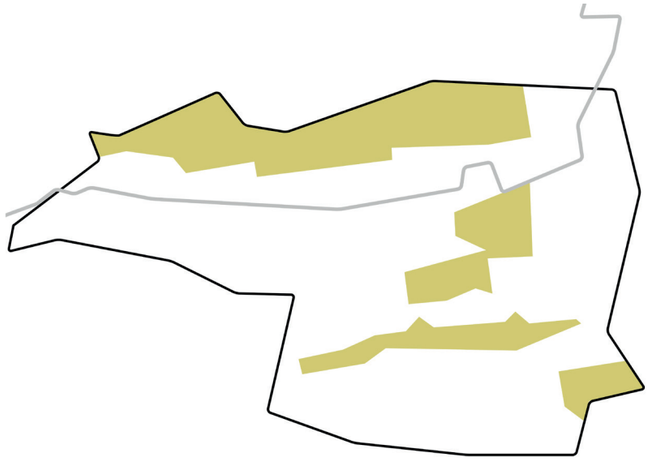

Regenwater infiltreren

Aan de randen van de hoger gelegen zandige haakwallen kunnen maatregelen worden genomen om regenwater te infiltreren.
Het grondwater moet diep genoeg zijn om voldoende ruimte te bieden in het grondpakket voor infiltratie. Subtiele verlagingen in het landschap, parallel aan de hoogtelijnen, kunnen dienen als wadi-structuren. Door de natte condities die hierdoor ontstaan, zal er een ander type beplanting gedijen, waardoor deze structuren een extra dimensie toevoegen aan het landschap.

In de eerste fasen van de ontwikkeling van de polder kunnen deze wadi-structuren worden gekoppeld en verbonden worden met de Molensloot om voedselrijk water van de percelen met agrarisch gebruik op te vangen en af te voeren. Dit voorkomt dat dit voedselrijke water in de lager gelegen vochtige hooilanden terechtkomt.

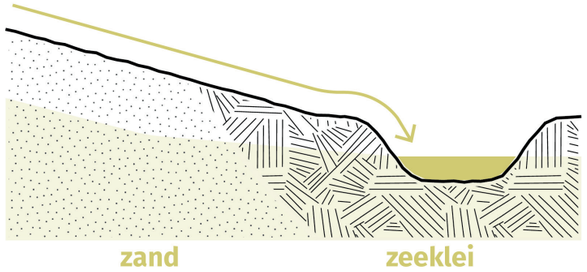

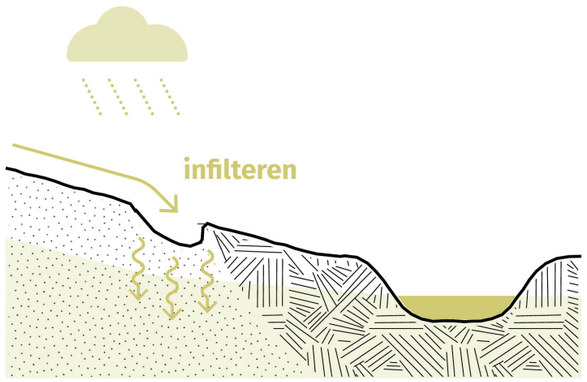

nieuwe wadisloten parallel aan hoogte
t.b.v. infiltratiecapaciteit zandige ruggen
profiel huidige sloten op zandige rug verbreden en
bodemval als drempel t.b.v. infiltratiecapaciteit

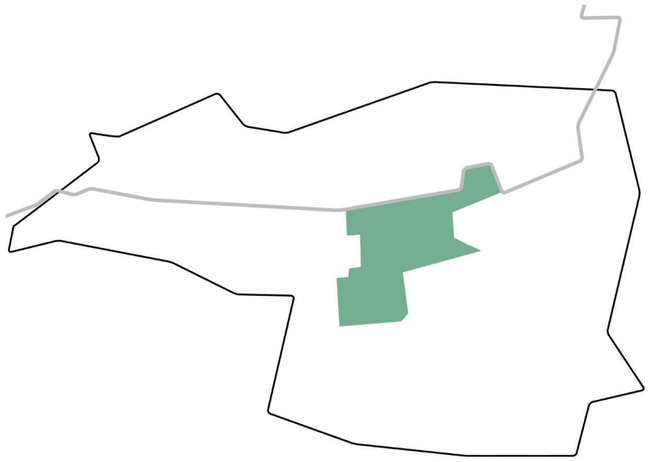

Waterberging

In de waterberging Saenegheest heeft een snelle successie plaatsgevonden, waarbij het gebied is geëvolueerd van een pioniersplasdras naar een moeras gedomineerd door enkele soorten met veel opschot en verruiging. Deze ontwikkeling is het gevolg van een gebrek aan goed beheer.

Om de waardevolle pioniersstadia, zoals plasdras met slik, terug te brengen, moet de voedselrijke toplaag die zich de afgelopen jaren heeft gevormd worden geplagd. Vervolgens moet het gebied doelgericht worden beheerd om deze gewenste pioniervegetaties te behouden en te bevorderen.

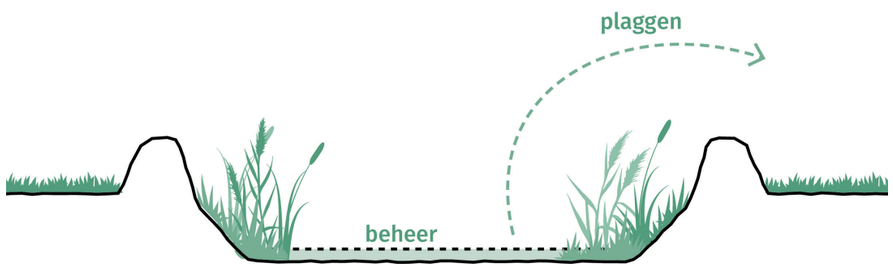

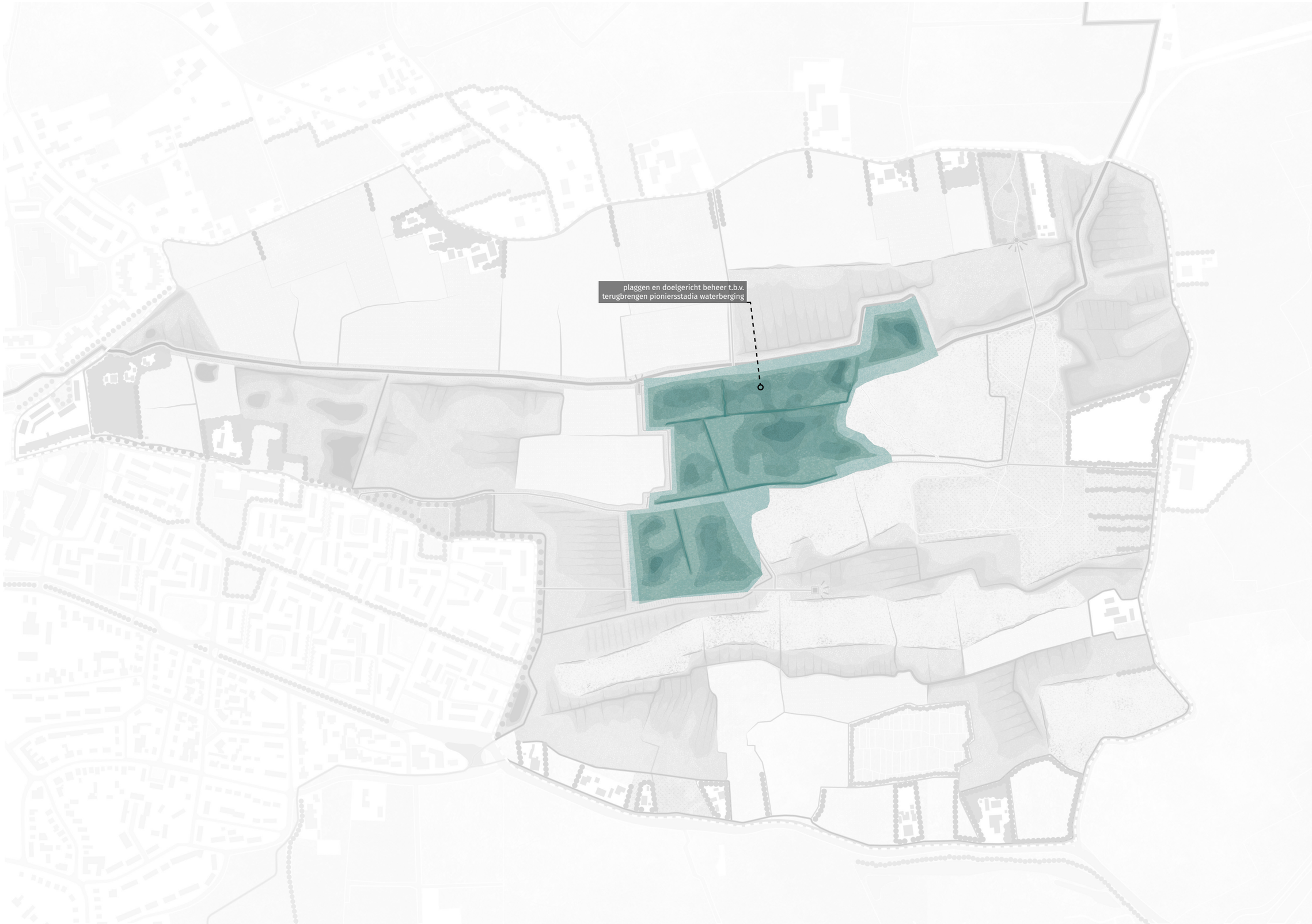
plaggen en doelgericht beheer t.b.v.
terugbrengen pioniersstadia waterberging

Nieuwe perspectieven

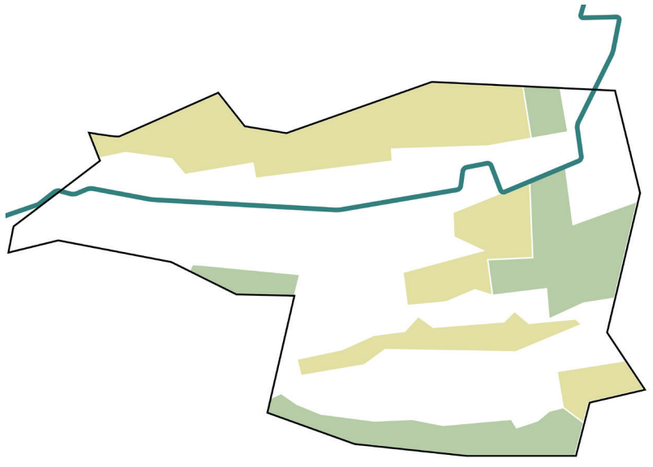

Sfeerimpressie wandelpad langs waterberging aan de rechterkant en droog schraalland aan de linkerkant

Zuurvensvlees

De percelen die worden omgevormd tot fauna- en kruidenrijk grasland, en in mindere mate de percelen die worden omgevormd tot droog schraalland, kunnen extensief beheerd worden met een kudde vee. Dit vee kan tevens worden gebruikt voor vleesproductie, waarbij het vlees lokaal wordt verkocht. Deze aanpak draagt bij aan het versterken van de identiteit van het gebied. Zo kan het nieuwe Zuurvensvlees worden verkocht in een lokale boerderijwinkel.

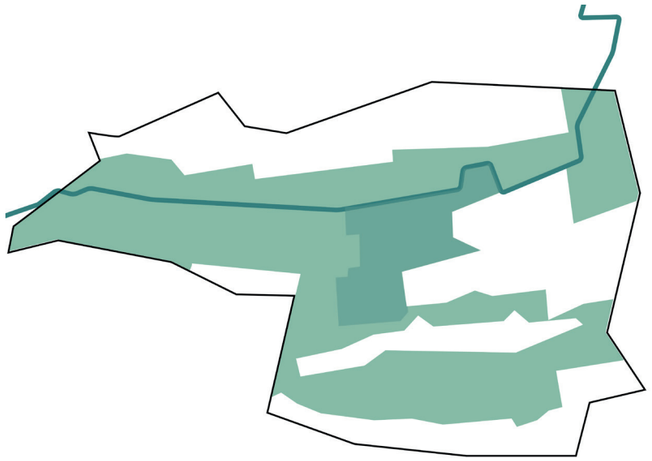

Landschapsbeheer

De percelen die worden omgevormd tot natte natuurdoeltypen, zoals vochtige hooilanden, moeten zorgvuldig beheerd worden om deze natuurdoeltypen te behouden. Een essentieel onderdeel van dit beheer is het maaien en afvoeren van het maaisel. Dit landschapsbeheer kan worden uitgevoerd door lokale agrariërs.

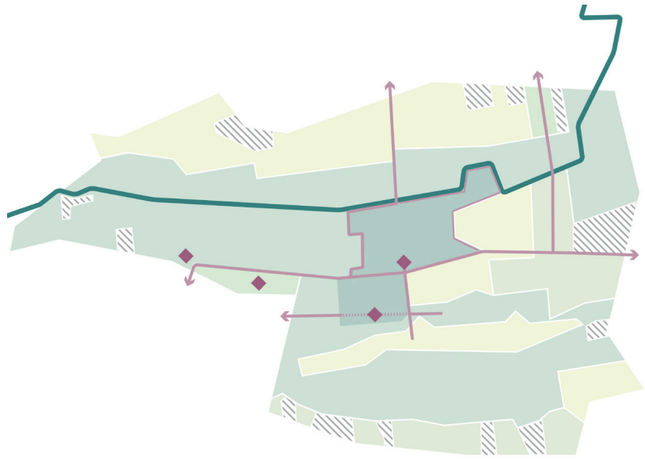

Educatie

Onderdeel van het nieuwe recreatieve netwerk zijn locaties die voor educatieve doeleinden kunnen worden gebruikt. Dit omvat plekken waar kinderen de natuur, flora en fauna van de polder kunnen ontdekken. Bestaande locaties zoals de natuurspeelplaats en de moestuin worden geïntegreerd in dit netwerk. Nieuwe plekken kunnen bijvoorbeeld bestaan uit een vlonderpad in de waterberging, waar kinderen met visnetjes kunnen vissen en de omgeving verkennen.

Bureau B+B
Stedebouw en
Landschapsarchitectuur

Kraanspoor 1
1033 SC Amsterdam

+31 (0)20 62 39 801
www.bplusb.nl